

EKİM
KASIM
ARALIK

96

SAYI: 114

ISSN 1300-1469

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK
KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VAKFI

Türk Kooperatifçilik Kurumu Organları YÖNETİM KURULU

- Başkan :** **Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ**
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
- Başkan Yardımcısı :** **Doç.Dr. Burhan AYKAÇ**
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Muhasip Üye :** **Kaplan YILDIZ**
T.C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürü
- Üye :** **Doç.Dr. Kadir ARICI**
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye :** **Yrd. Doç.Dr. Nevzat AYPEK**
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Mete BAŞÇI**
Tarım Kredi Koop. Merkez Birliği Genel Müdür Yardımcısı
- Üye :** **Erol DOK**
Ziraat Yüksek Mühendisi, İş adamı
- Üye :** **Prof.Dr. Celal ER**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Dr. Şenol ERDOĞAN**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
- Üye :** **Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Kâmil ÖZDEMİR**
Pankobirlik Genel Müdürü
- Üye :** **Yrd.Doç.Dr. Ahmet TURAN**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Nevzat USLUCAN**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TÜGEM Değerlendirme ve Koordinasyon Dairesi Başkanı
- Üye :** **Dr. Selim YÜCEL**
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
Şeker Enstitüsü Deneme ve İstatistik Şubesi Şef Uzmanı.
- Üye :** **Hayri YÜRÜR**
D.P.T. Uzmanı

DENETLEME KURULU

- Başkan :** **Nail TAN**
Kültür Bakanlığı Türk Halk Müziği Korosu Uzmanı
- Üye :** **Nail ÇELEBİ**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Başmüfettişi
- Üye :** **Dr. Mustafa DOYUK**
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı APK-Kurul Başkanı

HAYSİYET DİVANI

- Başkan :** **Nurettin HAZAR**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye :** **Prof.Dr. Orhan ARSLAN**
G.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Hüsnü POYRAZ**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 114

Ekim - Kasım - Aralık 1996

Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Tarafından

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı : 150.000.- TL.

Yıllık Abone : 500.000.- TL.

Yurtdışı : 3 \$

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A - 06420 Kızılay/ANKARA
Tel : 431 61 25 - 431 61 26 Fax : 434 06 46

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Prof.Dr Rasih DEMİRCİ

Yazı İşleri Müdürü
Prof.Dr. Celâl ER
Teknik Sorumlu
İrfan GÜNDOĞDU

YAYIN KURULU

Başkan : Dr. Selim YÜCEL
Raportör : Osman OKTAY
Üye : Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK
Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURAN
Üye : İrfan GÜNDOĞDU

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Başyazı	4
Ülkemizde Tüm Kooperatifleri Kapsayan Tek Bir Kooperatifler Yasası Çıkarılmalıdır Esen FİGEN	6
Sanayi Devriminin Modern Kooperatifçiliğin Doğuşuna Etkisi Faruk Kayhan TEMİZ	21
Güneydoğu Anadolu (GAP) Alanında Mülkiyet Dağılımı ve Toprak Reformu Dr. Zafer BABAGİRAY	29
Ordu İli Fındık Üretiminde Belirsizlik Analizleri Murat SAYILI	41
Su Ürünleri Projeleri ve Formülasyonu Hasan H. ATAR	55

DUYURU

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından aşağıda belirtilen konularda yapılacak araştırmalar desteklenecektir.

- **Sığır İthalatında Karşılaşılan Sorunlar, Kooperatiflerin Durumu ve Çözüm Önerileri,**
- **553 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Tarım Kredi Kooperatifleri Üzerine Etkileri,**
- **Türkiye'de Tarım Kesiminin Örgütlenmesinde Kooperatifler, Üretici Birlikleri ve Köye Hizmet Götürme Birliklerinin Yeri ve Öneminin Araştırılması,**
- **Tüketici Koruma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Tüketim Kooperatifçiliği**

İlgili araştırmalara yapılacak teklifler için gerekli başvuru formları Türk Kooperatifçilik Kurumu'ndan temin edilebilir.

Başvurular 31 Aralık 1996'da sına erecektir.

B A Ş Y A Z I

Değerli okuyucularımız;

Kooperatifçilik Dergisi'nin 114. sayısı ile yine sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duyuyoruz.

Geçen sayımızın Başyazısında duyurduğumuz üzere, Türk Kooperatifçilik Kurumunun uluslararası düzeydeki faaliyetlerinden her üç yılda bir tertiplenen "Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi"nin onbeşincisi 6-9 Kasım 1996 tarihleri arasında Ankara'da yapıldı. Kongreye ülkemiz ve yabancı ülkelerden davetli bilim adamı ve kooperatifçilerden oluşan tebliğcilerle, kongreyi takip eden çok sayıda dinleyici katıldı. Konu "XXI. Yüzyıla Doğru Dünyada ve Türkiye'de Kooperatifçilik" ana başlığı altında "Dünyada Kooperatifçiliğin Yeniden Yapılanması" ile "Türkiye'nin Avrupa ile Bütünleşmesi ve Kooperatifçilik" oldu ve bu konularda ilgiyle izlenen tebliğler sunuldu.

Türk Kooperatifçilik Kurumu kongrede sunulan tebliğleri daha geniş kitlelere yaymak düşüncesiyle bir kitap halinde toplayarak yayınladı.

Kooperatifçilerin gündeminde bu defa 21. aralık Kooperatifçilik kutlamaları var. Her yıl olduğu gibi bu yılda Türk Kooperatifçilik Kurumu yurdumuzun çeşitli illerinde düzenleyeceği toplantı ve diğer etkinliklerle 21 Aralık kutlamalarını gerçekleştirecektir.

Kooperatifçilik Dergisi'nin bu sayısında sizlere yine 5 adet ilmi makale sunuyoruz.

FİGEN, "Ülkemizde Tüm Kooperatifleri Kapsayan Tek Bir Kooperatifler Yasası Çıkarılmalıdır" isimli makalesinde son yıllarda sıkça söylenen ancak bir türlü gerçekleşmeyen, kooperatifçiliğin en önemli meselelerinden birine ilişkin görüşlerini belirtiyor. Bizde Sayın FİGEN'in görüşlerine katılıyor, biran önce bütün kooperatifleri tek bir kanunla aynı çatı altında toplanmalarını görmek istiyoruz.

TEMİZ, "Sanayi Devriminin Modern Kooperatifçiliğin Doğuşuna Et-kisi" konulu makalesinde, Dünyada kooperatifçilik hareketinin başla-masını sağlayan nedenlerden biri olarak sanayi devrimini gösteriyor ve sanayi devrimi ile dünyanın iktisadi, siyasi ve sosyal tarihinde çok büyük değişikliklere yol açıldığını ortaya koyuyor.

BABAGİRAY, "Güneydoğu Anadolu Alanında Toprak Mülkiyet Dağı-lımı ve Toprak Reformu" konulu çalışmasında GAP Kapsamındaki İl-lerin toprak mülkiyet dağılımı açısından analizi ve 3083 sayılı "Sula-ma Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu"ndaki hükümler çerçevesinde muhtemel bir toprak reformu çalışmalarının sonuçları ile ilgili kısa bir değerlendirme yapıyor.

SAYILI, "Ordu İli Fındık Üretiminde Belirsizlik Analizleri" konulu araştırma ile 20 yıllık bir zaman sürecinde; gerek Ordu ili gerekse Doğu Karadeniz Bölgesi üreticilerinin hemen hemen tek geçim kayna-ğı durumunda olan fındığın verim, fiyat ve gelir belirsizliğini inceli-yor.

ATAR'ın, "Su Ürünleri Projeleri ve Formülasyonu" isimli tercüme çalışmasıyla bu sayımızı da böylece tamamlamış oluyoruz.

Değerli Kooperatifçiler; Dergimizin her sayısında olduğu gibi bun-dan sonraki sayılarında da özellikle kooperatifçilik konularındaki ya-zılarınızla bize destek vereceğinizi umuyor kooperatifçi selamlarımızı sunuyoruz. Bir sonraki sayımızda buluşmak ümidiyle...

ÜLKEMİZDE TÜM KOOPERATİFLERİ KAPSAYAN TEK BİR KOOPERATİFLER YASASI ÇIKARILMALIDIR

*Esen FİGEN **

Serbest pazar ekonomisi kurum ve kurallarının hakim olduğu ülkelerde kalkınmanın gerçekleştirilmesinde, temel ekonomik politikaların uygulanmasında değişik organizasyonlar faaliyet göstermektedirler. Bu organizasyonlar içinde, Devlet sektörü ile özel teşebbüslerin yanında, fertlerin güçlerinin sınırlı olmasından dolayı, ortak menfaatlerin önemli yeri olmaktadır; nitekim, gelişmiş ülkeler daha 19. yüzyılın ortalarında kooperatifçiliği ülkelerinin kalkındırılması için bir araç olarak görmüşler ve kooperatifçiliğin gelişip, yaygınlaşması için her türlü çabayı sarfetmişlerdir.

Kooperatifçilik özellikle kırsal alanlarda dağınık, düzensiz imkanları birleştiren, geliştiren ve güçlendiren, milli nitelikler kazandıran mükemmel bir dayanışma aracıdır.

Son yıllarda sanayi alanındaki önemli gelişmelere rağmen Türk ekonomisi tarıma bağlılığını büyük ölçüde korumaktadır. Kırsal alanda yaşayanların hemen hemen tamamı ise tarımsal faaliyetle geçimlerini sağlamaktadırlar. Gerek kırsal alandakilerin geçimlerini sağlama, gerekse ekonomik kalkınmanın temel unsurunu teşkil etme yönünden, tarım üretiminin rasyonel bir yapıya kavuşturulması ülkemizin önemli meselelerinden birisidir.

Tarım üretiminin rasyonelleştirilmesini güçleştiren en önemli problem tarım işletmelerinin çeşitli sebeplerle, küçük ve aynı zamanda parçalı yapıya sahip olmalarıdır. Ülkemizde, tarım kesimindeki küçük

* Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdür Yardımcısı

aile işletmelerinin sayısı, toplam işletme sayısının büyük bir kısmını meydana getirmektedir. Küçük işletmeler tarımda verimliliği artırma ve ürettiği ürünleri değerlendirmede sermaye imkanlarından yoksun olduğu gibi, ürünlerin satışında pazarda etkili olamamaktadır.

Küçük işletmelerin tarımsal girdi ve kredi ihtiyaçlarının temin edilmesi, ürettikleri ürünlerin değerlendirilerek en uygun fiyat satışının sağlanması ve dolayısıyla bu işletmelerin ülkemiz ekonomisinde önemli birer varlık haline gelebilmesi için, tarımsal amaçlı kooperatiflerin etkili bir biçimde geliştirilmesi gerekmektedir.

O halde serbest pazar ekonomisi esaslarına göre yönetilen ülkemizde de kooperatiflerin piyasa sistemini işler hale getirmek üzere bir araç olarak kullanmak günümüzün ihtiyaçlarına tamamen uygun düşmekte ve uygulanan ekonomik politikaya yardımcı olmaktadır; bu itibarla, kalkınma hareketimiz içinde kooperatif işletmelerinden önemli katkılar beklenmektedir.

Nitekim, kooperatifçiliğimizin geliştirilmesi Yıllık ve 5 Yıllık Kalkınma Planlarımızda ilke olarak benimsendiği gibi 1961 Anayasasında ve mevcut Anayasamızın 171. maddesinde de kooperatifçiliğimizin geliştirilmesi hususu yer almış bulunmaktadır.

Ayrıca, Hükümet Programında da çiftçilerimizin teşkilatlanmasına önem verilerek; tarım satış kooperatiflerinin özleştirilmesi yanında üreticinin ürün ve bölge bazında teşkilatlanmaları için gerekli zeminin hazırlanacağı, üretimin başlangıcından pazarlamaya kadar bütün sistem içerisinde, üreticilerin kendi destek sistemlerinin temini ve teşvik edileceği hedefleri yer almış bulunmaktadır.

Esasen toplumumuz eskiden beri gelenek ve görenekleri gereği belli bir kooperatifçilik kültürüne sahip bulunmaktadır.

Türk toplumunda kooperatif hareketinin belirli ve en eski örneği imece faaliyetidir. İmece, yardımlaşarak toplu halde iş görme esasına dayanan eski bir Türk Geleneğidir; teşkilatsız, gönüllü bir harekettir. İmece, kırsal kesimde çiftçilerimiz arasında yaygın bir şekilde kullanılmıştır; bu hareketin tabii uzantılarını kooperatifçilik hareketimizde görmekteyiz.

Geçmişte Türk Toplumunda yerleşmiş, kooperatifçiliğin benzeri olan bir başka teşebbüs de Ahilik teşkilatıdır. Ahilik teşkilatı, bütün işleyiş, gelenek ve görenekleriyle V. ve VI. yüzyıldanberi Orta Asya'da yaşayan Türkler arasında gelişmiş ve yaygınlaşmış, daha sonra bunların Anadolu'ya göç etmeleri ile de XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yerleşip, Bizans ekonomisinde üstünlük kazanmıştır.

Ahilik, demokratik yönetim, üyelerinin ahlaki ve mesleki yönden eğitimi, üyeler arasında mesleki dayanışma ve ekonomik çıkarların korunması yönleriyle kooperatifçilik teşkilatına oldukça benzemektedir.

Türkiye'de bugünkü anlamıyla kooperatifçilik hareketi ilk defa 1863 yılında çiftçinin kredi ihtiyacını sağlamak üzere "Memleket Sandıkları"nın kurulması ile başlamış, daha sonra bu kuruluşların T.C. Ziraat Bankası'na katılması sağlanarak 1929 yılında da Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır; bunu takiben de 1935 yılında Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri Kanunları yürürlüğe konmuştur.

1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile kırsal alanda kurulan tarımsal amaçlı kooperatiflerde hızlı bir gelişme olmuştur. Türkiye'de hür ve gönüllü kooperatifçilik hareketi Kooperatifler Kanunu'na göre tarımsal kalkınma kooperatiflerinin kurulmasıyla başlamıştır.

Bugünkü durum itibarıyla ülkemizdeki kooperatifler aynı kanuna tabi olarak kurulmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Bu kanunlar;

- 24.04.1969 tarihli ve 1163 sayılı **Kooperatifler kanunu** ve bu kanunu değiştiren 06.10.1988 tarihli ve 3476 sayılı Kanun,

- 18.04.1972 tarihli ve 1581 sayılı **Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu** ve bu kanunu değiştiren 07.06.1985 tarihli 3223 sayılı Kanun, 28.06.1995 tarihli ve 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname,

- 21.10.1935 tarihli 2834 sayılı ve 30.04.1985 tarihli ve 3186 sayılı **Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu,**

- 25.12.1969 tarihli ve 1196 sayılı **Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği Kanunu,**

Sözkonusu kanunlara göre kurulan kooperatifler ile ortak sayıları, birlik ve merkez birliklerinin sayıları (EK-1) tabloda gösterilmiştir.

Bu durumda ülkemizde dört ayrı kanuna tabi, 25 çeşitte 51.665 kooperatifin 7.369.730 ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin 366 birliği, 5'de merkez birliği mevcuttur. Kooperatiflerin en üst kuruluşu olan Türkiye Milli Kooperatifler Birliği 1991 yılında kurulmuş bulunmaktadır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanuna tabi olarak kurulan Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri ile 1581 ve 3223 sayılı Kanunlara göre kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri olmak üzere 3.695.176 ortağa sahip 9.640 kooperatifin 58 birlik ve 1 merkez birliğinin Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından, geriye kalan 21 çeşitte 3.674.554 ortağa sahip, 42.025 kooperatifin 310 birlik ve 4 merkez birliğinin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından kuruluş ve denetimleri yapıldığı gibi kanunlarla ilgili ortaya çıkacak problemleri de bu Bakanlıklar tarafından çözüme kavuşturulmaktadır.

4.424.678 ortağa sahip, 10.100 kooperatif, 74 birlik ve (1) merkez birliği tarımsal konularda, geriye kalan 2.945.052 ortağa sahip 41.565 kooperatif, 292 birlik ve 4 merkez birliği ise tarım dışı konularda faaliyet göstermektedir.

Bu durumda dört ayrı kanuna tabi olarak kurulan 25 çeşitte 51.665 kooperatif, kuruluşları yönünden büyük dağınıklık göstermekte, ülkemiz ihtiyacı gözönüne alındığında sayıları çok fazla olmakta ve bu sebeple kooperatif politikasının tek bir doğrultuda toplanmasını engellemektedir.

Diğer taraftan kooperatif ve üst kuruluşlarının finansman ve desteklenmesi yönünden de oldukça büyük dağınıklık göze çarpmaktadır. (EK-2) Tabloda görüldüğü üzere 8 ayrı kuruluş, 8 ayrı banka ve bazı diğer bankalar 4 ayrı kanuna göre kurulan kooperatiflerin finansmanına yardımcı olmaktadır.

Şimdi; kooperatifleri düzenleyen kanunların uygulamadaki önemli farklılıkları ve karşılaşılan sorunları görelim.

Birez, evvel belirtildiği üzere ülkemizdeki kooperatiflerin kuruluş ve gelişmeleri ve 4 ayrı kanun ile düzenlenmekte, bunlardan birisi olan Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu'na göre kurulan kooperatiflerin etkinliği bulunmadığından, burada üç ayrı kanunun uygulamadaki farklılıkları ve ortaya çıkardığı sorunlar üzerinde durulacaktır.

1- 1163 sayılı Kooperatifler Kanuna göre kurulan; gerek kooperatifler, gerekse birlik ve merkez birlikleri için kuruluşta anasözleşmelerin noter tasdiki ile tescil ve ilan zorunluluğu getirildiğinden, ticaret sicili memurlukları ve ticaret odalarına küçümsenemeyecek ölçülerde nakdi ödemeler yapılmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ise; tescil ve ilan keyfiyetinden kuruluşta muaf tutulmuş, bu durum 1163 sayılı Kanuna göre kurulan kooperatiflerde olduğu gibi masraf gerekmemektedir. Yalnızca birlikler ve merkez birliği tescil ve ilana tabi olmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve birliklerinde de noterce tasdikli anasözleşmenin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayından sonra ticaret siciline tescilli ile ilanını takiben tüzel kişilik kazanacağını hükme bağlanmıştır.

2- Ortaklık paylarının değeri, asgari ve azami miktarları, ödeme şekli ile gelir-gider farkının paylaşımı konularında her üç kanunda ve anasözleşmelerde birbirlerine nazaran büyük farklılıklar bulunmaktadır.

3- 1163 sayılı Kanunda kooperatif organları bölümünde genel kurulun yetkisi, çağrı, gündem, oy hakkı, temsil. kararlar başlıkları al-

ında genel kurul toplantılarının yapılma şekline açıklık kazandırılmıştır. Bu kanuna göre genel kurul bütün ortakları temsil eden en yetkili organ olup, kanun ve anasözleşme hükümlerine uygun olarak alınan kararlar herhangi bir kuruluşun onayına tabi olmadan yürürlüğe girmektedir. Genel kurulun kanun, anasözleşme ve gündeme göre yürütülmesini denetleme ve temin amacı ile ilgili Bakanlığın temsilcisinin genel kurullara katılması zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanun kapsamındaki genel kurul toplantıları kooperatifçilik ilkelerinden demokratik yönetim ilkesine göre yapılmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği genel kurullarında alınacak kararların Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'nın onayı ile kesinlik kazanacağı, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin genel kurullarında alacağı kararlarında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayından sonra yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.

4- 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan kooperatif ve üst kuruluşlarında yönetim herhangi bir kuruluşun müdahalesi olmadan kendi kendine yönetim, kendi kendine yardım ve müşterek mesuliyet esaslarına bağlı olarak düzenlenmektedir.

1581 ve 3223 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunları maddelerini değiştiren 24.06.1995 gün ve 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu kooperatifler kooperatifçilik ilkelerine uygun; kendi kendine yardım, müşterek mesuliyet ve kendi kendine yönetim esaslarına bağlı olarak çalışan kurumlar haline getirilmiş, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile bağlantıları yalnızca kuruluş ve denetim yönünden kalmış bulunmaktadır.

Ancak 553 sayılı KHK ile merkez birliği yönetim kurulunun suç teşkil eden fiilleri için yine bu yönetim kurulu tarafından atanmış olan müfettişlerce teftiş ve denetiminin yapılması öngörülmüş, denetim sonucu suçlu bulunmaları halinde göreve son verme işleminin ise kendileri tarafından uygulanması hüküm altında alınmıştır. Bu durumda ast birim olan merkez birliği teftiş kurulunun onun üst birimi olan merkez birliği yönetim kurulunu suçlarından dolayı görevden almalarını, gerektirmekte, ancak hiyerarşik düzen içerisinde mer-

kez birliğinin denetimi ile görevli olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın bu görevi ifa etmesi uygun olmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda; "Kooperatif ve birliklerde işler kanun, anasözleşme, diğer mevzuat hükümleri ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın ve üst kuruluşunun talimatları, genel kurul ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak kooperatiflerde müdürlük, birliklerde genel müdürlük tarafından yürütülür.

Birliklere bağlı kooperatiflerde müdür ve imzaya yetkili diğer personel genel müdürün teklifi ve birlik yönetim kurulunun kararı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayı ile atanmaktadır.

Birliklerde genel müdür Sanayi ve Ticaret Bakanı'nın önerisi üzerine ortak kararname ile, genel müdür yardımcıları ve imzaya yetkili personel genel müdürün teklifi yönetim kurulunun kararı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın onayı ile atanır."

Bu duruma göre Tarım Satış Kooperatifleri ve birliklerinin yönetimi demokratik kooperatifçilik yerine, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kararları doğrultusunda yürütölmektedir.

5- 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kurulan kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının denetim kurullarına atama yolu ile denetçi getirilmemekte ve bu suretle bütün denetçilerin genel kurullarda seçimle belirlendiği görölmektedir. TarımKredi Kooperatifleri ve Birlikleri kanununda denetçilerle ilgili; "Kooperatiflerde; genel kurulca temsilciler arasından veya dışarıdan iki denetçi seçilir. Merkez Birliđinde; genel kurulca temsilciler arasından veya dışarıdan iki denetçi seçilir. Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile T.C. Ziraat Bankası'nı temsilen, mensupları arasından birer denetçi atanır." hükmü bulunmaktadır. Bu durumda Merkez Birliđinde genel kurulca seçilen denetçilere ilaveten atama yolu ile kamu kuruluşlarından iki denetçi gelmektedir.

Diğer taraftan, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinde de genel kurulca seçilen denetçilere ilaveten atama yolu ile kamu kuruluşlarından iki denetçi gelmektedir.

6- 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda; "Kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış memleketlerle olan münasebetlerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak, kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulur" hükmü yer almıştır.

Bu durumda herhangi bir kurum veya kuruluşun müdahalesine gerek kalmaksızın hür ve gönüllü kooperatifçilik hareketi olarak kooperatifler birleşmek suretiyle birlikleri, birlikler birleşmek suretiyle merkez birliklerini, birlik ve merkez birlikleri de birleşmek suretiyle Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'ni kurabilmektedirler.

Bu suretle kooperatiflerin dikey teşkilatlanmaları hedeflendiğinden piramidin teşkili sağlanmıştır. Diğer taraftan, kooperatifçilik ilkelerinden serbest giriş ilkesine uygun olarak kanunda üst kuruluşlara katılma zorunluluğu bulunmamaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinde en üst kuruluşun merkez birliği olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nda: "Bölge birliklerinin çalışma alanı içine alınan kooperatiflerde bölge birlikleri, üst kuruluşlara girmek zorundadırlar. Bu zorunluluğa uymayan kooperatif ve bölge birlikleri bu kanun hükümlerinden yararlanamazlar." hükmü getirilmekle, kooperatifçilik ilkelelerinden birisi olan serbest giriş ilkesi ihlal edilmiş olmaktadır.

Dikey teşkilatlanmada Tarım Satış Kooperatifleri Kanununda en üst kuruluş olarak birliklerin olduğu belirtilmiştir. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu'nda kooperatiflerin birliklere ortak olması ile ilgili herhangi bir zorunluluk bulunmamaktadır.

7- Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunları, bu kanunlarla kurulan kooperatif ve üst kuruluşlarına sınırsız vergi muafiyeti tanımış olmasına rağmen 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan kooperatif ve üst kuruluşları sınırsız vergi muafiyetinden yararlanamamakta, bazı vergilerden şartlı olarak yararlanabilmektedir.

8- Devletle olan ilişkiler yönünden,

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulun kooperatif ve üst kuruluşlarında ilgili Bakanlıklar; kooperatiflerin yönetimlerine herhangi bir müdahalede bulunmaksızın kendilerinden sağlanan kaynaklarla fon teşkil ederek eğitim hizmetlerini gerçekleştirmekte, hukuki problemlerinin çözümüne yardımcı olmakta, kooperatif içi denetimin yanında denetime tabi tutarak yasalara uygun faaliyet göstermelerine yardımcı olmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ve üst kuruluşları ile ilgili olarak 1995 yılında yürürlüğe giren 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yönetim kurulu üyeliğine Devlet tarafından atama yapılması uygulamasına son verilmiştir. Bu durumda bu kooperatifler ve üst kuruluşları sadece kuruluş ve denetim yönünden Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı bulunmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Denetim Kuruluna T.C. Ziraat Bankası ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan birer temsilci atanması uygulaması halen yürürlükte bulunmakta olup, bu uygulamanın amacı yönetim kurulu faaliyetlerinin yasalara uygunluğunu sağlamaktır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ve üst kuruluşlarının kredi ihtiyaçları esas itibarıyla T.C. Ziraat Bankası ve mevduat toplamak suretiyle kendi kaynakları ile oluşturulacak banka kanalıyla sağlanması kanunda öngörülmüştür; ancak mevduat toplama görevi yerine getirilmediğinden kendi bankalarını kuramamışlar ve bu sebeple T.C. Ziraat Bankasına bağımlılıklarını sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinde kooperatifçilik ilkelerinden en önemlisi olan "Demokratik Yönetim" ilkesi çalışmamaktadır. Genel kurulda alınan kararlar Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girdiği gibi seçimle gelen yönetim kuruluna ilaveten kooperatiflerde müdür Sanayi ve Ticaret bakanı tarafından atanmakta, birliklerde ise Genel Müdür Sanayi ve Ticaret Bakanının önerisi üzerine ortak kararname ile göreve getirilmekte, aynı zamanda yönetim kuruluna başkanlık etmektedir.

Diğer taraftan Devlet destekleme alımları ile görevlendirilecek birliklerde, destekleme alım görevinin verildiği tarihten desteklenen ürünün satışının tamamen yapıldığı tarihe kadar görev yapmak ve destekleme alımları ile ilgili işleri yürütmek üzere Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ile T.C. Ziraat Bankası, kendi mensupları arasından yönetim kurullarında birer temsilci görevlendirmektedir.

Bu durumda kooperatif ve birliklerin yönetimi, kendi kendine idare ve müşterek mesuliyet prensiplerinden uzak olarak devlet tarafından organize edilmektedir.

Diğer taraftan Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin denetim kurullarına, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı T.C. Ziraat Bankasının mensupları arasından görevlendireceği birer temsilci atanarak katılmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerin kredi ihtiyaçları esas itibarıyla T.C. Ziraat Bankası tarafından karşılanmaktadır. Bu durumda sözkonusu kooperatif ve birlikler finansman yönünden de T.C. Ziraat Bankasına bağımlı bulunmaktadır.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planında Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri yönetimlerinin özleştirileceği, üretim ve değerlendirme birimleri ve iştiraklerinin özleştirileceği, özel hukuk hükümlerine tabi rekabet şartlarında faaliyet göstereceği amaçlanmıştır. Bu amaçla Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine ilişkin 3186 ve 2834 sayılı Kanunlarda değişiklik yapılacağı plan hedefleri olarak yer almıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca kanun teklifi hazırlanarak TBMM'ne sevk edilmiştir. Sözkonusu kanun değişikliği henüz gerçekleşmemiştir.

Sonuç olarak;

Hür ve demokratik ülkelerde kooperatiflerin kuruluş ve işleyişi (ABD Hariç) tek bir kanun çerçevesinde olmakta, hemen hepsinde kooperatifleri finanse eden, yönetimlerine kendilerinin hakim olduğu bir banka bulunmakta ve buradaki kooperatifler kooperatifçilik ilkele-

rine uygun olarak kendi kendine yardım, kendi kendine idare ve müşterek mesuliyet prensiplerine göre çalışmaktadır.

Ülkemizdeki kooperatifler ise, dört ayrı kanunla yönlendirilmekte, bugünkü durum itibarıyla 25 çeşitte faaliyet gösteren 51.665 kooperatifin 7.369.730 ortağı, 366 birliği, 5 merkez birliği ve en üst kuruluş olarak Türkiye Milli Kooperatifler Birliği bulunmaktadır. Kuruluş ve denetim yönünden Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olmak üzere iki Bakanlığa, finansman yönünden de 8 ayrı kuruluş, 8 ayrı banka ve bazı diğer bankalarla ilişkili bulunmaktadır.

Bu durumda dört ayrı kanunla yönlendirilen kooperatifler ülkemizin ihtiyaçlarına nazaran çeşit ve sayı yönünden oldukça fazla ve dağınık olduğu görülmektedir. Bu durum kaynakların bölünmesine ve götürülen hizmetlerin dağınıklığına sebep olduğu gibi, kooperatifçilik anlayışı yönünden ikilemelere yol açmaktadır. Diğer taraftan Hükümetlerce de kooperatifçilik politikasının tek bir yönde birleştirilmesi yönünde zorluk çıkarmaktadır.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan kooperatifler ile özel kanunlara göre kurulan tarım satış ve tarım kredi kooperatifleri arasında muafiyet hükümleri yönünden büyük farklılıklar bulunmaktadır. Özel kanunlarla kurulan kooperatifler sınırsız vergi muafiyetinden yararlanmasına rağmen 1163 sayılı Kanunla kurulan kooperatifler sınırsız vergi muafiyetinden yararlanamadığı gibi bazı vergi, resim ve harçlardan şartlı olarak yararlanabilmektedir. Kooperatiflerarası gelişmişlik farkının ortadan kaldırılabilmesi için yasal düzenlemelere gidilmesi önem arz etmektedir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan kooperatifler ve üst kuruluşları, yönetimlerinde kendi kendine yardım, kendi kendine idare ve müşterek mesuliyet prensiplerine göre demokratik bir şekilde faaliyetlerini sürdürmekte, ancak özel kanunlarla kurulan, özellikle tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin bu prensiplere göre yönetilmediği görülmektedir. Bu sebeple sözkonusu farklılığın giderilebilmesi için yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

Dikey teşkilatlanma konusunda 1163 sayılı Kanunda kooperatif, kooperatifler birliği, Kooperatifler Merkez Birliği ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği şeklinde bir üst yapı oluşturulmuşken, Tarım Kredi Kooperatiflerinde, kooperatif, bölge birliği ve merkez birliği düzeyinde kalındığı, tarım satış kooperatiflerinde ise kooperatif ve kooperatifler birliği düzeyinde üst yapının oluşturulduğu görülmektedir. Her ne kadar 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri Kanunlarına göre kurulan kooperatif ve kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri halinde teşkilatlanabilecekleri gibi Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'ne de girebilir hükmü bulunmakta ise de kendi kanunlarında yer almadığı için uygulamada çalışmamaktadır. Bu hususlar, kooperatifçilik alanında bütünleşmeyi engellediğinden, farklılıkları ortadan kaldırmak için yasal düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliğine üye ülkelerdeki kooperatifler Devlete yük olmadan, kaynak tüketen değil, kaynak üreten hür ve gönüllü bir şekilde geliştiklerinden, ülkemizde de bu sektörde Avrupa birliğine uyum çalışmaları çerçevesinde, kanunlardan gelen farklı uygulamalardan kooperatiflerimizi kurtararak tek bir kanun bünyesinde toplanması zaruri bir ihtiyaç teşkil etmektedir.

Bu sebeplerle yukarıda belirtilen farklı uygulamaların ortadan kaldırılabilmesi için; kooperatifçilik sektörünü ayakta tutan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ve bu kanunu değiştiren 3476 sayılı Kanunun, 1581 ve 3223 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile bu Kanunun bazı maddelerini değiştiren 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 2834 ve 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun müstakil bir "Kooperatifler Kanunu"nda toplanmak suretiyle eski kanunların yürürlükten kaldırılması, uygulamada konu bazında doğacak farklılıkların anasözleşmelerle düzenlenmesi Bakanlığımızca uygun görülmektedir.

**EK-1 ÜLKEMİZDEKİ KOOPERATİFLERİN BAĞLI OLDUĞU
KANUN, KOOPERATİF VE ORTAK SAYILARI, BİRLİK VE
MERKEZ BİRLİĞİ SAYILARINI GÖSTERİR LİSTE
(08.11.1996 TARİHİ İTİBARIYLA)**

KOOP. ÇEŞİDİ	BAĞLI BULUNDUĞU KANUN	SAYISI	ORTAK SAYISI	BİRLİK SAYISI	MRK. BİR. SAYISI
01- Tarımsal Kalkınma	1163 Sayılı Koop. Kanunu	4.704	553.333	33	-
02- Sulama	1163 Sayılı Koop. Kanunu	2.075	150.362	3	-
03- Su Ürünleri	1163 Sayılı Koop. Kanunu	321	15.918	5	-
04- Pancar Ekicileri	1163 Sayılı Koop. Kanunu	30	1.405.148	1	-
ARA TOPLAM		7.130	2.124.761	42	-
05- Tarım Kredi	1581-3223 Sayılı Tarım Kredi Kanunu	2.510.	1.570.415	16	1
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile İlgili Koop. Toplamı		9.640	3.695.176	58	1
06- Tarım Satış	2834, 3186 Say. Tar. S. Kan.	415	721.004	16	-
07- Tütün Tarım Satış	1196 Sayılı Tütün T.S. Kanunu	45	8.498	-	-
Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Toplamı		10.100	4.424.678	74	1
08- Konut Yapı	1163 Sayılı Koop. Kanunu	34.006	1.659.346	234	2
09- Tüketim	1163 Sayılı Koop. Kanunu	2.062	449.708	9	1
10- Motorlu Taşıyıcılar	1163 Sayılı Koop. Kanunu	2.243	107.827	11	-
11- Esnaf Sanat Kefalet	1163 Sayılı Koop. Kanunu	796	418.933	26	1
12- Küçük Sanat	1163 Sayılı Koop. Kanunu	114	9.946	-	-
13- Küçük Sanayi Sitesi Yapı	1163 Sayılı Koop. Kanunu	736	136.278	5	-
14- Turizm Geliştirme	1163 Sayılı Koop. Kanunu	228	15.692	2	-
15- Üretim Pazarlama	1163 Sayılı Koop. Kanunu	196	23.054	3	-
16- Tedarik Kefalet	1163 Sayılı Koop. Kanunu	1	407	-	-
17- Toplu İşyeri Yapı	1163 Sayılı Koop. Kanunu	876	81.458	2	-
18- Yayıncılık	1163 Sayılı Koop. Kanunu	5	93	-	-
19- Hammal Taşıyıcılar	1163 Sayılı Koop. Kanunu	2	110	-	-
20- İşletme	1163 Sayılı Koop. Kanunu	161	29.893	-	-
21- Sigorta	1163 Sayılı Koop. Kanunu	1	1.221	-	-
22- Yardımlaşma	1163 Sayılı Koop. Kanunu	3	379	-	-
23- Eğitim	1163 Sayılı Koop. Kanunu	11	533	-	-
24- Bağımsız T.S.K.	1163 Sayılı Koop. Kanunu	3	222	-	-
25- Temin Tevzi	1163 Sayılı Koop. Kanunu	121	9.952	-	-
Tarım Dışı Kooperatifler Toplamı		41.565	2.945.052	292	4
GENEL TOPLAM		51.665	7.369.730	366	5

EK-2

KOOPERATİFLERE KURULUŞ İZİNİ VEREN, DENETLEYEN VE DESTEKLEYEN KURULUŞLAR

KOOPERATİF ÇEŞİDİ	TABI OLDUĞU KANUN	KURULUŞ İZİNİ VEREN BAKANLIK	DENETLEYEN BAKANLIK	DESTEKLEYEN KURULUŞLAR
01- Tarımsal Kalkınma	1163 S. Koop. K.	Tar. ve Köyişleri Bak.	Tar. ve Köyişleri Bak.	TEDGEM-Orköy Gn. Md., Çaykur Gn. Md., T.C. Ziraat Bankası
02- Sulama	1163 S. Koop. K.	Tar. ve Köyişleri Bak.	Tar. ve Köyişleri Bak.	TEDGEM, DSI, Köy Hiz. Gn. Md., T.C. Ziraat Bnk.
03- Su Ürünleri	1163 S. Koop. K.	Tar. ve Köyişleri Bak.	Tar. ve Köyişleri Bak.	TEDGEM, T.C. Ziraat Bank.
04- Pancar Ekicileri	1163 S. Koop. K.	Tar. ve Köyişleri Bak.	Tar. ve Köyişleri Bak.	Şekerbank
05- Tarım Kredi	1581, 3223 S.K.	Tar. ve Köyişleri Bak.	Tar. ve Köyişleri Bak.	T.C. Ziraat Bankası
06- Tarım Satış	2834, 3186 S.K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Ticaret Bak.	T.C. Ziraat Bankası
07- Tütün Tarım Satış	1196 S.K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Ticaret Bak.	T.C. Ziraat Bankası
08- Konut Yapı	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Ticaret Bak.	Emlakbank, Toplu Konut İdaresi, Bşk., Pamukbank, Yapı Kredi Bank. Vakıfbank
09- Tüketim	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
10- Motorlu Taşıyıcılar	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
11- Esnaf Sanat Kefalet	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	T. Halk Bankası
12- Küçük Sanat	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	T.Halk Bankası ve Muhtelif Bankalar
13- Küçük San. Sıt. Yapı	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Küçük Sanat ve San. Bö.Gn.Md. T.Halk Bankası ve Muhtelif Bankalar
14- Turizm Geliştirme	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Turizm Bakanlığı ve Muhtelif Bankalar
15- Üretim Pazarlama	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
16- Tedarik Kefalet	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
17- Toplu İşyeri Yapı	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
18- Yayıncılık	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
19- Hamal Taşıyıcılar	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
20- İşletme	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
21- Sigorta	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
22- Yardımlaşma	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
23- Eğitim	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
24- Bağımsız T.S.K.	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar
25- Temin Tevzi	1163 S. Koop. K.	San. ve Tic. Bakanlığı	San. ve Tic. Bakanlığı	Muhtelif Bankalar

SANAYİ DEVRİMİNİN MODERN KOOPERATİFÇİLİĞİN DOĞUŞUNA ETKİSİ

*Faruk Kayhan TEMİZ **

İşbirliği" (Kooperasyon) kavramı; insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların toplu halde yaşamaya başladıklarından beri, kendi başlarına yaşamayacakları birçok işlerde işbirliğine gittikleri görülmektedir. Yardımlaşma duygusu, insanın doğasından gelen, kişinin yaradılışında bulunan bir olgudur. Ülkemiz köylerinde eski devirlerden beri süregelen "imece" usulü, toplum halinde yaşamla doğan kooperasyonun en güzel örneği olarak gösterilebilir. Yine, işbirliği kavramından hareketle gelişen kooperatifçilik fikrinin de çok eski bir tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, sistemli ve bilimsel olarak, bugünkü anlamda modern kooperatifçiliğin gelişme gösterdiği tarihin 19.yy. başları olduğu bilinmektedir. Kooperatifçilik fikrinin, özellikle 19.yy.da gelişmesinin bir nedeni olarak da "sanayi devrimi"ni gösterebiliriz.

James Watt'ın, buharlı makineyi icadıyla, sanayi devriminin temelini atıldığını söyleyebiliriz. Belirgin bir şekilde sanayi devriminin, ilk defa 1750 ile 1800 yılları arasında İngiltere'de ortaya çıktığı ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yayıldığı bilinmektedir. Buhar makinaları ile ortaya çıkan sanayinin, odunun yerini maden kömürünün kullanılması ve demiryolu taşımacılığının geliştirilip nakliye sisteminin kolaylaşması sayesinde daha da hız kazandığı söylenebilir. Makinaların kullanılması ve fabrikaların çoğalmasından sonra üretimin arttığı, fiyatların ucuzladığı ve artık, üretimin, piyasa talebinin

* C.B.Ü. Alaşehir M.Y.O. Tarımsal Kooperatifçilik Bölümü Mezunu

çok üstüne çıktığı bilinmektedir. Bu durumda artan üretimi dış piyasaya yönlendirerek, ihracatı artırmak gerekiyordu. Çünkü; gittikçe çoğalan fabrikalar ve artan üretim sonucunda ürünler devamlı iç piyasaya arz edildiğinde, fazla artış göstermeyen talep karşısında fiyatları düşebilir ve bunun sonucunda hem fabrika sahiplerinin, hem de devletin kârı azalabilirdi. Buna göre, hükümetin, yeni pazarlar bulması gerekiyordu. Tarih bilgilerimizi biraz yoklayacak olursak, o yıllarda çıkan savaşların nedenleri arasında sanayi devrimini de görebiliriz. Bu yüzden birçok ülkenin, sırf ticari alanda kazanç sağlamak, ekonomilerini genişletmek, yeni pazarlar elde etmek amacıyla savaşlara girdiği ve birçok insanın ölümüne sebep olduğu bilinmektedir. Bütün bu savaşlardan, Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça etkilenmiştir. Ayrıca; Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik yapısını sarsan ve çöküşüne zemin hazırlayan nedenlerden biri olarak bilinen "Balta Limanı Ticaret Anlaşması"nın da, sanayi devrimi ile ortaya çıkan pazar arayışının bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz.

18.yy. sonları ve 19.yy. başlarında geliştiği bilinen sanayi devrimi ile birlikte çoğalan fabrikalar sonucunda işçilerin sayısı da birdenbire artış göstermiş, köylerden şehirlere akın başlamıştır. Fabrikalarda çalışan işçilerin, yeni bir sınıfın doğmasına neden olduğu ve bu sayede işçi sınıfının belirginleştiği bilinmektedir. Fabrikaların, piyasada tutunabilmeleri için ucuz mal satmaları gerekiyordu. Buna göre, maliyeti düşürme yollarından biri de, ucuz ücretle işçi çalıştırılması idi. Bu durumda da, yaşamak zorunda olan işçiler, düşük ücretlerle ve kötü şartlar altında çalışmaya mecburdular. Çünkü; henüz sanayileşmenin yeni başladığı bir devirde sosyal hakların da henüz gelişmediğini söyleyebiliriz. Sanayi devriminin yeni başladığı yıllarda, bir işçinin günde 16 saat çalıştığı ve bunun yanında fabrikalarda ucuz işgücü olarak 10 yaşın da altında çok sayıda çocuk çalıştırıldığı bilinmektedir. Ayrıca, işçilerin zaten düşük olan ücretlerinden para cezası kesilmesi de adet haline getirilmişti.

Bütün bunların sonucunda işçiler, hem sosyal, hem de ekonomik yönden kötü duruma düşmüşlerdi. Bu şartlardan kötü yönde etkilenmiş olan insanlar, yaradılışlarında bulunan işbirliği duygusunu çare olarak sezmişler, fakat, bu yönde atılacak bir adım, bir öncü beklemişlerdir. Çok geçmeden, insanların sorunlarına çare olmak amacıyla, birçok fikrin ortaya atıldığı ve kooperatifçiliğin de bu yönde yavaş yavaş gelişmeye başladığı görülmektedir.

Konuyu daha iyi kavrayabilmek amacıyla, 19.yy. başlarında önem kazanmaya ve belirginleşmeye başlayan kooperatifçiliğin gelişim sürecini kısaca anlatmakta fayda vardır.

Kooperatifçiliği, insanların karşılaştığı bir takım sorunların halledilmesinde çare olarak sezen ve bu yönde çaba harcayan kişilerden biri de İngiltere kooperatifçiliğinin babası olarak nitelendirilebileceğimiz Robert OWEN (1771-1858) dir. Robert OWEN, daha genç yaşında bir dokuma fabrikasına ortak olmuş, zengin bir kişidir. Fakat Owen, zamanın zenginleri gibi parasını devamlı artırma yolunu seçmeyip servetini, insanların sorunlarına çare olarak düşündüğü kooperatifçilik fikrinin uygulanması için kullanmıştır. Owen ile aynı yıllarda, İngiltere'de Dr. William KING'de (1786-1865) kooperatifçilik için çalışmalar yapmış ve Brighton'da 1827 yılında ilk tüketim kooperatifini kurmuştur. Kısa zamanda, bu kooperatife benzer, 300 kooperatif kurulmuş, fakat bu deneme de başarısızlığa uğrayarak, 1832 yılına kadar sürmüştür. (1) Owen ve King'den sonra yapılan üçüncü deneme ise, kooperatifçilik tarihinin de Rochdale Öncüleri olarak anılan, 28 dokuma işçisinin 1844 yılında kurdukları tüketim kooperatifidir. Rochdale öncülerinin kurdukları bu tüketim kooperatifi kısa zamanda başarılı olmuş ve yayılma göstermiştir. Ayrıca, Rochdale'lilerin belirledikleri ilkeler, aradan 150 yıl kadar bir süre geçmesine rağmen hala günümüzde geçerliliğini korumakta ve modern kooperatifçilik ilkelerinin temelini oluşturmaktadır. İngiltere, bugün dünyanın en güçlü tü-

1- MÜLAYİM, Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara 1992, s.27-29.

ketim kooperatifçiliğine sahiptir ve perakende ticaret yapan tüketim kooperatiflerinin yıllık iş hacminin 4.44 milyar İngiliz Sterlini (yaklaşık 710 Trilyon TL.) olduğu bilinmektedir. (2) İngiltere'de kooperatif uygulamaları ilerlerken, Fransa'da da bazı kooperatifçilik hareketlerine rastlanmaktadır. Fransa'daki bu hareketin, daha çok fikir ve düşünce yönünde olduğu, üretim kooperatifçiliği çerçevesi içinde belirtildiği bilinmektedir. Bu hareketin önderliğini ise Charles FOURIER (1772-1837) yapmıştır. Fourier, en önemli eserlerinden biri sayılan "Yeni İşçi Dünyası ve Kooperasyon" adlı kitabında "falanj" adını verdiği bir toplum tasarlar. Her bir falanj yaklaşık 1600 kişiyi barındıracak ve herkes kendine en hoş gelen işi yapacaktır. Her falanj yaklaşık 2000 hektar araziye sahip olacak, işler grup halinde yapılıp, bir işçi gün esnasında iş değiştirebilecektir. Falanjlarda yeme, yıkama, ütöleme gibi işler de toplu halde yapılacaktır. Fourier'in tasarladığı bu falanjların, bugünkü Kolhoz'lara ve özellikle İsrail'deki Kibbutz'lara benzediğini söyleyebiliriz. Fourier'in, bugün dünyada birçok ülkede uygulanmasını gördüğümüz ve yukarıda belirttiğimiz fikirlerini gerçekleştiremeden 1837 yılında açlık ve sefalet içinde öldüğü bilinmektedir. Fransa'da Fourier'in yaydığı fikirlere dayanarak, Philip BUCHEZ (1769-1865) Paris'te dağınık halde bulunan marangozları 1831'de kooperatifleştirmiştir. Daha sonra 1835'te Lyon'da, Fourier'in düşüncelerine dayanan bir tüketim kooperatifi kurulmuştur. (3) İngiltere ve Fransa ile beraber, modern kooperatifçiliğin öncülüğünü yapan bir diğer ülkede Almanya'dır. Almanya kooperatif hareketinin öncüleri arasında, dünya kooperatifçilik tarihinde de çok önemli yerleri olan Hermann Schulze - Delitzsch ve Frederich Wilhellm Raiffeisen bulunuyordu. Hermann Schulze (1808-1883), doğduğu kasabının adıyla anılır (Delitzsch). Hermann Schulze, 1848'de Berlin Millet Meclisine üye seçilmiştir. Bu zamandan sonra Schulze, sanayi devrimi ile gelişen büyük endüstrinin rekabetinden olumsuz yönde etkilenen esnafın kredi ve himaye ihtiyacı ile karşılaşmış, sonuçta bu esnaf kesimini kooperatifleştirmeye karar vermiştir. Çok geçmeden, esnaflar

2- ÇIKIN, Ayhan, KARACAN, Ali Rıza, Genel Koop., E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 511, Bornova 1994, S: 29-30.

3- MÜLAYİM, Ziya Gökalp, a.g.e., S: 31-33.

için bir hammadde tedarik kooperatifi kurmuş ve ertesi yılda bir esnaf kredi kooperatifi oluşturmuştur. Bununla birlikte, bazı işadamları ile işbirliği yaparak Esnaf Kredi Bankası ve bir de tüketim kooperatifi kurmuştur. Kısa süre sonunda, Schulze'nin kurduğu bu tip kuruluşlar, Almanya'da çoğalmıştır. Daha sonra Schulze, küçük sanatkârların ürettikleri malları satabilmeleri için kooperatif mağazaları açmış ve 1859 yılında o zamana kadar kurulmuş olan bütün küçük sanat kooperatiflerini "Alman Küçük Sanat ve İktisat Kooperatifleri Birliği" adı altında bir araya toplamıştır. 1864 yılında Berlin'de ilk "Alman Kooperatif Bankası" kurmayı başaran Schulze, 1867 yılında Prusya'da bir kooperatif kanunu kabul ettirmiş ve 1870'de bütün Almanya bu kanunun kapsamına girmiştir. Schulze'nin fikirleri ve girişimleri sonucu şehirli esnafın sorunlarına çare bulunmuş, esnaftan daha kötü durumda olan köylünün korunması için de, yine Almanya'da, Frederich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888) çalışmalarda bulunmuştur. Raiffeisen'in ilk kooperatifçilik girişimini, belediye başkanı olduğu Weyerbusch'ta yaptığı bilinmektedir. 1847 yılında Weyerbusch'ta hasat kötü gitmiş ve köylüler oldukça zor durumda kalmıştı. Bunun sonucunda Raiffeisen, bir "geçim komitesi" oluşturmuş ve maddi durumu yerinde olan ailelerle birlikte komite, köylüye o yıl hububat ve patates temin etmiş, böylece o yıl ki zor durum atlatılmıştı. Raiffeisen, bu uygulamanın başarılı geçmesinin verdiği cesaretle, kooperatifçiliğe dair düşüncelerini geliştirmeye çalışmıştır. Sonuçta, istismarcı hayvan ticaretini önlemek ve yoksul köylüye yardım için 1849 yılında "Flammersfeld Birliği"ni kurmuştur. Bu birlikte "sınırsız sorumluluk ve müteselsil kefalet" esası oluşturulmuştur. Bu birliğin görevi, köylüye uygun şartlarda hayvan temin etmektir. Bu uygulamanın, köylünün ihtiyacını tam anlamıyla karşılamadığı düşünüldü ve köylüye kredi verilmesi kararlaştırıldı. Bu amaçla, birlikler ikraz sandığı olarak düzenlenmiştir. Çok geçmeden de ikraz sandıkları, tasarruf sandığı haline dönüştürülmüştür. Raiffeisen, Schulze'nin deneyimlerinden de faydalanarak kurduğu ortaklıklara son şeklini vermiş ve onları "İkraz Sandıkları Birliği"ne çevirmiştir. Birliğin sermaye ihtiyacını karşılamak için de 1872'de Kooperatif Bankaları, 1877'de de Merkezi Banka Kuruluşuna girdi. Raiffeisen'in 1888'de

ölümünden sonra, bu banka, Berlin'e taşınmış ve Raiffeisen'in adını almıştır. (4).

Özetle anlatmak istediğimiz, yukarıda kısa hayat hikayelerini anlatmış olduğumuz ve günümüz kooperatifçiliğinin öncüleri olarak nitelendiğimiz kişilerin yaşam tarihleri ve fikirleri doğrultusunda uygulamaya geçtikleri kooperatifçilik hareketinin, hemen hemen sanayi devrimi ile aynı yıllara rastladığıdır. Sanayi devriminin, 1800'lü yılların başında, İngiltere'de geliştiğini ve beraberinde getirdiği sorunları daha önce belirtmiştik. Yine aynı yıllarda İngiltere'de yaşamış olan Robert OWEN'in (1771-1858), kooperatifçiliğe dair fikirlerini, sanayi devriminin beraberinde getirdiği sorunlara maruz kalan insanların selahiyeti için kullandığını ve bu yönde çaba harcadığını söyleyebiliriz. Ayrıca; yine İngiltere'de Dr. William KING'in (1786-1865) kooperatifçilik uygulamaları ve Rochdale Öncülerinin kurduğu tüketim kooperatifinin de (1844) yine aynı yıllara rastladığı görülmektedir. İngiltere'de gelişen sanayi devriminin, kısa zamanda diğer Avrupa ülkelerine sıçradığı bilinmektedir. Bundan sonra Fransa'da da gelişen kooperatifçilik düşüncesinin öncülüğünü Charles FOURIER (1771-1837), Louis BLANC (1811-1882), Philippe BUCHER (1796-1865) ve daha sonra da Charles GIDE (1847-1932)'nin yaptığını söyleyebiliriz. Almanya'da bu işin öncülüğünü Hermann Schulze-DELITZSCH (1808-1883), Frederich Wilhelm RAIFFEISEN (1818-1888) ve Wilhelm HAAS (1839-1913)'in yaptıkları bilinmektedir.

Sanayileşmesini geç tamamlamış bazı ülkelerde ise kooperatifçiliğin geliştiği tarihler şu şekildedir: Birmanya, Şili, Pakistan, Bangladeş (1904), Tunus (1905), Kore, Filipinler (1907), Bostwana, Mali Senegal (1910), Libya (1915), Tayland (1917), Gambiya, Malezya (1920), Burundi, Zaire (1921), Singapur, Tanzanya (1925), Sudan, Madagaskar (1930), Togo (1937), Nepal, Somali (1950), Bahreyn (1954), Suudi Arabistan, Gabon, Orta Afrika Cumhuriyeti (1961), Bhutan (1972), Lahos, Katar (1973) (5)

4- ÇIKIN, Ayhan, KARACAN, Ali Rıza, a.g.e., S: 33-36.

5- Daha geniş bilgi için Bkz: ÇIKIN, Ayhan, KARACAN, Ali Rıza, a.g.e., S: 23-26.

Yukarıda vermiş olduğumuz tarihlerden hareketle daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, dünyada kooperatifçilik hareketinin başlamasını sağlayan nedenlerden biri olarak sanayi devrimini gösterebiliriz. Sanayi devrimi, çevresindeki insanları hem sosyal, hem de ekonomik yönden oldukça etkilemiştir. Bu durumdan en çok işçilerin kötü yönde etkilendiği, hem ücretlerinin düşüklüğü bakımından ve hem de çalışma saatlerinin fazla oluşu bakımından çok zor duruma düştükleri bilinmektedir. O yıllarda kurulan tüketim kooperatiflerinin asıl amacının, insanların karşılaştığı ekonomik zorlukları bir bakıma azaltmaya yönelik olduğunu görmekteyiz. Ayrıca; sanayi devrimi ile birlikte bir çok değişiklikler olmuş, yeni düşünce sistemleri ortaya çıkmış, ekonomik alanda yeni teoriler ortaya atılmış, işçi sınıfı belirginleşmeye başlamış ve bununla birlikte sendikal hareket de gelişim göstermiştir. Kısaca; sanayi devriminin, dünyanın iktisadi, siyasi ve sosyal tarihinde çok büyük değişikliklere yol açtığını söyleyebiliriz.

Dünya kooperatifçilik hareketi, yaklaşık 200 yıllık bir birikim ve tecrübe, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olan "işbirliği" sayesinde bugünkü durumuna gelmiş, bugünkü tecrübe ve fikirlerle de devamlı gelişerek sonsuza kadar sürmesi tek dileğimizdir.

KAYNAKLAR

- ÇIKIN, Ayhan, KARACAN, Ali Rıza, Genel Kooperatifçilik, E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No:511, E.Ü. Basımevi, Bornova 1994.
- EROĞLU, Hamza, Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara 1990.
- KOÇTÜRK, O. Murat, Kooperatifçilik Tarihi, C.B.Ü. Alaşehir M.Y.O., Basılmamış Ders Notları, Bornava 1995.
- MÜLAYİM, Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara 1992.

GÜNEYDOĞU ANADOLU (GAP) ALANINDA TOPRAK MÜLKİYET DAĞILIMI VE TOPRAK REFORMU

*Dr. Zafer BABAGİRAY **

1- GİRİŞ

Bilindiği gibi tarımsal üretim, bitkisel ve hayvansal üretimlerin toplamıdır. Bazı çevreler bu iki üretimi ayrı ayrı değerlendirmeye tabii tutsalarda, konu ilmi olarak araştırıldığında iki üretim kolu birbirini bütünlleyen birer parça olduğu sonucuna varılacaktır. Bu bütünlük kırsal kesimde çok bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü; bitkisel üretim yapan her çiftçinin ahırında bir inek, 3-5 koyun veya keçi, 10-15 tavuğu muhakkak mevcuttur. Bunlar, birer aile işletmeleridir. Ailenin geliri bitkisel ve hayvansal geliri toplamı ile ölçülmektedir.

Bir toplumun zenginliği fertlerinin zenginliği ile doğru orantılıdır. Kırsal kesimde ki çiftçinin zenginliği tarımsal gelirine bağlıdır. Çiftçi ne kadar çok üretim yaparsa o oranda da geliri fazla olacaktır. Tarımsal üretimi etkileyen birçok faktörler mevcuttur. Bunların başında "Arazi Tasarruf Şekli" gelmektedir. Mülkiyet çiftçiye ait olan işletmelerde, kiracı ve ortakçı olarak değerlendirilen işletmelerde daha çok verim alınmaktadır. Çünkü mal sahibi araziye gözü gibi baktığından münavebeli olarak ekim yapmakta veya bazı kısımları nadasa bırakmaktadır. Bunun yanında büyük mülk sahibi olan çiftçiler de toprağı gerektiği şekilde değerlendirmedikleri ifade edilmektedir. Bu husus genellikle Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında bulunan iller için sık sık dile getirilmekte olup, Bölgede hâlâ Ağa'lık sistemi (Feodal Yapı)nın varlığı iddiası bazı siyasilerimize bile büyük malzeme olmaktadır.

* Tarım Reformu Genel Müdürlüğü - Arazi Dağıtım ve Kiralama Şube Müdürü

Bu yazıda yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde GAP kapsamındaki iller toprak mülkiyet dağılımı açısından analiz edilerek bir yoruma gidilmeye çalışılacak ve 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu"ndaki hükümler çerçevesinde muhtemel bir toprak reformu çalışmalarının sonuçları ile ilgili olarak kısa bir değerlendirilme yapılacaktır.

2- GAP ALANINDA TOPRAK MÜLKİYET DAĞILIMI (Gini Katsayısı)

Toprak mülkiyet dağılımı, gelir dağılımı vb. konularda dağılım dengesini tesbitte kullanılan bir değer olan Gini Katsayısı; Gini oranı veya Gini Konsantrasyon oranı olarak da bilinmektedir. Konumuz itibarıyla GAP alanında mülkiyet dağılımını tesbit için kullanılan Gini Katsayısı; arazi gurupları itibarıyla, işletme sayıları ve bu işletmelerin işledikleri arazi miktarları dikkate alınarak yapılan işlemler sonucunda, GAP alanında işlenen arazi miktarları işletmelere dengeli bir şekilde dağıtılmış mıdır? Yoksa, varlığı iddia edilen feodal yapıyı mevcut mudur, bir başka ifadeyle bölgedeki işlenen alan çok büyük işletmelerde mi toplanmıştır. Gini Katsayısı bu sorulara açıklık getirebilecek bir dağılım göstergesi olup, "0" ile "1" arasında değişmektedir. Katsayı "0" a yaklaştıkça dengeli, "1" e yaklaştıkça dengesiz bir dağılım olduğunu göstermektedir.

GAP illerinde toprak mülkiyet dağıtımındaki genel dengeyi incelediğimizde, her ilin diğer illere, GAP ve Türkiye ortalamalarına göre durumu Gini Katsayılarında açık bir şekilde görülmektedir.

İllerdeki GİNİ katsayıları büyüklük sıralamasına göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

GİNİ KATSAYISI TABLOSU

İLLER	GİNİ KATSAYISI
MARDİN	0.75
SİİRT	0.75
DİYARBAKIR	0.72
BATMAN	0.69
GAZİANTEP	0.62
ADYAMAN	0.61
ŞIRNAK	0.55
ŞANLIURFA	0.55
GAP ORT.	0.70
TÜRKİYE	0.60

Tablo incelendiğinde, GAP ortalaması Gini Katsayısı 0.70 olduğu görülecektir. Bu rakam GAP alanında bulunan illerde toprak, mülkiyet dağılımının dengeli bir dağılım göstermediğini ortaya koymaktadır. Konuya iller bazında bakacak olursak, Mardin, Siirt ve Diyarbakır illeri Bölge ortalamasından daha dengesiz, Batman, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa ve Şırnak illeri ise daha dengeli bir dağılım gösterdiği görülecektir.

Türkiye Mülkiyet Dağılımını gösteren Gini Katsayısı ise 0.60'dır. GAP Bölge ortalaması bu oranın üzerindedir. İller bazında ise Mardin, Siirt, Diyarbakır ve Batman Türkiye ortalamasında daha dengesiz bir dağılım gösterirken, G.Antep ve Adıyaman Türkiye ortalamasına yakın, Şırnak ve Şanlıurfa illeri ise Türkiye ortalamasından daha dengeli bir dağılım gösterdiği ortaya çıkmaktadır. (Bilindiği gibi Şanlıurfa'da 1972-78 yılları arasında 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu uygulanmış olup, 1986 yılından sonra ise 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu uygulanmaktadır).

3- GAP ALANINDA MUHTEMEL TOPRAK REFORMU ÇALIŞMALARI VE SONUÇLARI

Dar anlamda toprak reformu, topraksız ve az topraklı çiftçiler lehine toprak mülkiyet hakkının yeniden düzenlenmesi olarak tarif edilmektedir. Tarım reformu ise; tarımsal yapının düzeltilmesi yönünde ele alınabilecek her türlü tedbirleri ifade etmektedir. Bu tanımlar doğrultusunda Cumhuriyet döneminde ülkemizde, mülkiyet düzenlenmesine yönelik toplam 22 adet Kanun Tasarısı çalışmaları yapılmış bunlardan sadece 5 tanesi "Kanun"laşmıştır. Bu kanunlardan ilki 1935 yılında yürürlüğe giren "Tarım Bakanlığı, Zirai Islah Kanunu" olurken en sonuncusu ise 01.12.1994 tarih ve 1892 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu"dur.

3083 Sayılı Kanunu uygulamak üzere, 05.03.1985 tarih ve 18685 sayılı Resmi gazetede yayınlanan Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a göre Tarım Reformu Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü; 3083 sayılı Kanunun 4'üncü maddesine göre Bakanlar Kurulu ile tarım reformu uygulama alanı ilan edilen yerlerde faaliyet göstermektedir. Bu cümleden olmak üzere Genel Müdürlük, Gap alanında sadece Şanlıurfa ilinde hizmet vermektedir. Ancak GAP alanında bulunan diğer 7 ilde de görev verildiği taktirde nasıl bir sonuç alınabilir? Bu soruya cevap vermeden önce 3083 sayılı Kanuna göre Toprak dağıtım şartları ve mevcut Hazine arazisi miktarı ile ilgili bilgi verilmesinin doğru olacağı kanaatindeyim.

3.1. 3083 Sayılı Kanuna Göre Toprak Dağıtım Şartları

3083 Sayılı Kanun uyarınca Bakanlar Kurulu Kararı ile Tarım Reformu uygulama alanı ilan edilmiş yerlerde toprak dağıtımının yapılabilmesi için;

1-Bölgenin Tapu-Kadastro çalışmaları tamamlanması gerekmektedir.

2- Bölgede Arazi kullanım Kabiliyeti (AKK) sınıfları belirli olmalı ki, bölgede dağıtımına konu olabilecek Hazine arazisi de tesbit edilmiş olsun.

3- Yeterli gelirli işletme büyüklükleri, yani Bölgede topraksız çiftçi ailelerine dağıtılacak arazi miktarı (Norm)(*) belli olması gerekmektedir. Bu faktörler belli olduktan sonra toprak dağıtımından yararlanacak az topraklı ve topraksız çiftçiler, 3083 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliğinin 36'ıncı maddesinde belirtilen "Haksahibi Tesbitinde Aranacak Şartlar" başlığı altında zikredilen hükümler çerçevesinde belirlenir. Dağıtımına müsait arazi Kanun gereğince önce az topraklı haksahiplerine, sahibi olduğu araziye norma tamamlanacak kadar arazi verilir. Kalan arazi ise topraksız haksahiplerine norm kadar dağıtılır.

(*) 3083 Sayılı Kanunun "Arazi Dağıtım" başlığı altındaki 8'inci maddesinde Toprak Normu "Dağıtımdan faydalanacaklara verilecek toprak büyüklüğü, iklim ve toprak özellikleri ile bölge için öngörülen tarımsal işletme tipleri de gözönünde bulundurularak, 1984 yılı toptan eşya fiyatları endeksine göre yıllık tarımsal işletme geliri bir milyon liradan aşağı olmamak kaydı ile bulunacak miktardır" şeklinde açıklanmıştır.

Toprak dağıtımına konu olabilecek Hazine arazisi tarım toprağı karekterinde olması gerekmektedir. 3083 sayılı Kanuna göre "Tarım Toprağı" Tarım ve Köyışleri Bakanlığınca birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf olarak belirlenen topraklardır." şeklinde tarif edilmektedir. GAP alanındaki illerde de Arazi Kullanım Kabiliyet (AKK) sınıfları olarak nitelenen sınıflarla ilgili detaylı bilgiler bulunamadığından yukarıda belirtilen Hazine arazisinin ne kadar tarım toprağı özelliğinde olduğu tesbit edilememektedir. Bu cümleden hareketle GAP alanında bulunan illerin Valiliklerine (Şanlıurfa hariç) resmi yazı yazılarak "İllerdeki sulu veya kuru tarım yapılabilir toplam Hazine arazisi miktarları istenmiş" ve alınan cevaplar değerlendirilerek işlenebilir Hazine arazisi olarak tablo 4'de verilmiştir. Şanlıurfa ili tarım reformu uygulama alanı olduğundan 1995-1996 yılı kiralama döneminde kiralanan hazine arazisini dağıtılabılır Hazine arazisi olarak kabul edilmiş olup, bu rakam değerlendirilmeye alınmıştır.

3.2. GAP Alanında Bulunan İllerde Dağıtıma Konu Olabilecek Arazi Miktarları ve Topraklandırılabilir Aile Sayısı

Tarım Reformu Genel Müdürlüğünce, 3083 Sayılı Kanunun GAP alanında bulunan illerde toprak dağıtımını uygulanmasına geçilmesi halinde nasıl bir sonuç alınabilir. Bu sorunun cevabı tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1'de GAP alanında dağıtıma konu olabilecek işlenebilir Hazine arazisi miktarları, III sınıf tarım toprağında sulu ve kuru şartlarda dağıtım normları, bucak ve köylerin toplam nüfusu ile ortalama aile büyüklüğü ve il bazında aile sayısı, Sulu ve kuru şartlarda topraklandırılabilir çiftçi sayısı ve yüzde oranları verilmiştir.

Tablo incelendiğinde en yetkili mükli amirler (Valiler) kanalıyla alınan GAP alanında bulunan illerin işlenebilir Hazine arazisi miktarları görülmektedir. Sulu işlenebilir Hazine arazisi bakımından, en fazla Şanlıurfa ilinde (75 763 da.) bulunurken Siirt ilinde ise en az (56 da.) olduğu görülmektedir. Kuru işlenebilir Hazine arazisi bakımından ise en fazla Diyarbakır ilinde (1 488 073 da.) bulunurken en az Şırnak ilinde (27 947 da.) bulunmaktadır.

Tablo -1 : GAP Alanında İşlenebilir Hazine Arazisi, Dağıtım Norm'ları, Nüfus ve Topraklandırılacak Aile Sayısı ile % Oranları

İLLER	İşlenebilir Hazine Arazisi (da)		III. Sınıfta Dağ. Normu (da)*		NÜFUS			Topraklandırılacak Aile Sayısı			
	Sulu	Kuru	Sulu	Kuru	Orta** Boy	Bucak ve Köy. Nüf.	Ort. Aile Sayısı	Sulu	Kuru	Toplam	%
ADIYAMAN	16.147	155.234	41	163	7.0	293.827	41.975	394	952	1346	3.2
BATMAN	76	162.042	39	187	8.3	151.048	18.579	2	867	869	4.7
DİYARBAKIR	10.782	1.488.073	40	215	7.8	494.356	63.624	270	6922	7192	11.3
GAZİANTEP	616	393.783	42	184	6.8	319.467	46.842	15	2140	2155	4.6
MARDİN	1.235	94.308	30	179	7.9	308.695	39.224	41	527	568	1.4
ŞANLIURFA	75.763	410.154	60	200	7.2	450.331	62.373	1263	2051	3314	5.3
ŞIRNAK	708	27.947	62	206	8.0	136.742	17.200	12	136	148	0.9
SİİRT	56	49.696	41	175	8.3	133.296	16.079	2	284	286	1.8
TOPLAM	105.383	2.781.237				2.287.762	305.896	1999	13.879	15.878	5.2

x) Tarım Reformu Genel Müdürlüğüne yapılan bir çalışmadan alınmıştır. Dağıtılacak toprak normu Bakanlar Kurulu kararıyla tesbit edilip Resmi Gazetede yayınlandıktan sonra resmileştirilmiştir.

xx) D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri : 1990 - ANKARA

Toplam olarak GAP alanında ise 105 383 da. sulu, 2.781 273 da. kuru işlenebilir Hazine arazisinin bulunduğu tesbit edilmiştir. Bu rakamlarla literatürlerde belirtilen Hazine arazisi miktarları eşit değildir. Aralarında ki fark zannederim işlemeli tarıma uygun olmayan arazidir. Yine de il bazında yapılacak detaylı arazi edüleri sonucunda işlenebilir tarıma uygun Hazine arazisinin miktarı biraz daha artırılabilir kanaatindeyim.

Aynı tabloda belirtilen III. sınıfta sulu ve kuru şartlarda dağıtım normu Tarım Reformu Genel Müdürlüğüne yapılan bir çalışmadan alınmıştır. Norm'ların resmîlik kazanması için 3083 sayılı kanun uyarınca Bakanlar Kurulu Kararı ile tesbit edilip Resmi Gazete'de yayınlanması gerekmektedir. Tabloda ki rakamlar dağıtım normları hakkında yaklaşık bir bilgi verilmesi açısından kullanılmıştır.

Yine aynı tabloda Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik nitelikleri isimli yayınından alınan ortalama aile büyüklükleri il bazında verilmiştir. İl bazında bucak ve köylerin toplam nüfusları da verilmiştir. Yapılan işlem sonucunda muhtemel toprak dağıtımında muhatap olunabilecek aile sayısı, bir başka ifadeyle toprak talebinde bulunabilecek aile sayısı tesbit edilmiştir.

Ve nihayet eldeki rakamlar çerçevesinde iller bazında topraklandırılacak aile sayısı verilmiştir. Tablo incelendiğinde topraklandırılacak ailelerden en fazla Diyarbakır ili (7192 aile) olurken ikinci sırada Şanlıurfa ili (3314 aile) gelmektedir. Üçüncü Gaziantep ilinde (2155 aile) ve Dördüncü sırada da Adıyaman (1346 aile) topraklandırılmaktadır. Diğer iller sıralaması ise Batman (869 aile) Mardin (568 aile) Siirt (286 aile) ve Şırnak (148 aile) gelmektedir.

Tablo, iller bazında bucak ve köylerde yaşayan ortalama aile sayısı dikkate alınarak toprak dağıtımından yararlanabilecek sayının % ifadesiyle yorumlanacak olursa, Diyarbakır ilinde bucak ve köylerde yaşayan ailelerin %11.3'ü Şanlıurfa %5.3'ü Batman da %4.7'si ve Gaziantep de %4.6'sı Adıyaman %3.2'si Siirt te %1.8'i Mardin de %1.4'ü ve Şırnak ilinde %0.9'u topraklandırılmaktadır.

Genel olarak ifade edilecek olursa GAP alanındaki illerin bucak ve köylerde yaşayan toplam 305 896 aileden sadece 15 878 aileyi mevcut mevzuata göre hazine arazisi ile topraklandırmak mümkün görülmektedir.

Bir başka ifadeyle GAP alanında illerin bucak ve köylerde yaşayan ailelerden sadece %5.2'si topraklandırılmaktadır. Ki bu rakam mevcut düzenin bozulmasına, Bölgede daha büyük huzursuzlukların doğmasına sebep olunmasına değemeyecek bir rakamdır. Yani Bölgede toprak dağıtımından ziyade toprak mülkiyetinin yeniden düzenlenmesine yönelik başka tedbirlere başvurulmasının daha doğru olacağı kanaatindeyim.

3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununun" sahibine bırakılacak arazi başlığı altındaki 5. maddesinde ve Tarım Reformu Uygulama Yönetmeliğinin" Sahibine Bırakılacak Arazi Miktarı ve Kamulaştırma" başlığı altındaki 10 maddesinde sahibine bırakılacak arazi miktarının, Bölgede belirlenen arazi normunun 10 katı olacağı belirtilmektedir. Bu cümleden olmak üzere tablo 4'de verilen Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü "Norm" aynen kabul gördüğü takdirde bu normların 10 katı arazi sahibine bırakılarak fazlası kamulaştırmaya konu olacaktır.

GAP alanına giren illerde 1000 dekardan fazla araziye sahip aile sayısı sahip oldukları arazi miktarları ve ortalama işletme büyüklükleri de tablo 2'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde Bölgede dağıtım normunun 10 katından fazla olan ortalama işletme büyüklüğü Mardin Siirt ve Diyarbakır illerinde olduğu görülmektedir. Ancak işletme bazında incelendiğinde diğer illerde de dağıtım normunun 10 katında büyük işletmelerin bulunduğu ihtimal dahilindedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tamamlandığı zaman 1.7 milyon hektar alanın sulanması ve yılda 27 milyar kilowatt saat elektrik enerjisi üretilmesi planlanan Cumhuriyet tarihimizin en büyük yatırım projesi olan GAP alanında halen 9 ili bulunmaktadır. Ancak, Kilis ili değerleri Gaziantep ili içinde verildiğinden değerlendirmeler 8 il üzerinden yapılmıştır. Yazının bütününde zikredilen hususların ışığı altında GAP alanındaki tarımsal işletmeler değerlendirildiğinde genel olarak işletmelerin tasarruf şekli mülki işletmeciliğine dayanmaktadır. Bölgede 300431 tarım işletmesi mevcut olup bu işletmeler 45 130 477 da. olan işletmektedirler. İşletmelerin % 45'inin işledikleri alan 50 da. dan daha küçüktür. Büyük işletmeler diye nitelendirebileceğimiz 1000 dekardan daha büyük işletmelerin sayısı ise 8793 (%2.9) olup, bu işletmeler 17 189 839 da (%38.1) arazi işlemektedir. Büyük işletmelerin ortalama genişliği 1955 da.dır. Ayrıca Bölgede 102 adet hayvancılıkla iştigal eden işletme mevcuttur.

Bölge Toprak Mülkiyet Dağılımı açısından incelendiğinde Mülkiyet dağılımını gösteren "GİNİ ORANI" 0.70 dir. Ülke genelindeki Gini Oranı ise 0.60 dır. Yani Bölgede arazi mülkiyet dağılımı Türkiye ortalamasından daha dengesizdir. Konu iller bazında incelendiğinde Mardin ve Siirt'te Gini Oranı 0.75 Diyarbakır'da ise 0.72 olduğu görülmektedir. Bu 3 ilde de Türkiye ve GAP alanındaki illerin ortalamasından daha dengesiz bir mülkiyet dağılımı mevcuttur. Bu illerin ortak özelliği hepsinde 2500 da hatta 5000 dekardan daha büyük işletmelerin mevcudiyetidir.

Genel olarak bölgede dengesiz bir toprak dağılımının mevcut olduğu rakamlardan anlaşılmaktadır. Bu dengesiz toprak dağılımını halen

yürürlükte olan 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu" uygulayarak düzeltmesi düşünülebilir. Ancak yazıda da belirtildiği gibi Bölgede henüz tapulama çalışmalarının %75.3 oranında tamamlanmış AKK sınıflarının belirlenmemiş olması çalışmaları aksatabilir. Bunun yanında Tarım Reformu Genel Müdürlüğünce yapılan bir çalışmada tesbit edilen Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü Bakanlar Kurulu tarafından da aynen kabul görmesi varsayımından hareketle ve dağıtılacak Hazine arazisi miktarı olarak GAP kapsamındaki illerin Valiliklerince gönderilen işlenebilir Hazine arazisi (toplam olarak sulu 105 383 da, kuru 2 781 da) kabul edildiğinde yapılan işlemler sonucunda Bölgede toplam olarak topraklandırılacak aile sayısı sadece 15 878 aile olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu rakam ise bucak ve köylerde yaşayan 305 896 ailenin sadece %5.2'sini teşkil etmektedir.

Tablo -2 : GAP Alanında 1000 Dekardan Fazla Arazeye Sahip olan Aile Sayısı ve Toprak Arazi Miktarları İşletme Büyüklükleri (Dekar)

İller	Aile Sayısı	Toplam Arazi (Da)	Dağ. Normunun 10 katı İşletme Büyüklüğü (Da)	Ortalama İşletme Büyüklüğü (Da)
Adıyaman	221	259 177	1 630	1 173
Diyarbakır	3510	8 863 759	2 150	2 525
Gaziantep	401	486 470	1 840	1 213
Mardin	401	741 590	1 790	1 849
Şanlıurfa	1556	2 654 937	2 000	1 706
Siirt	388	963 265	1 750	2 482
Batman	364	654 833	1 870	1 799
Şırnak	1952	2 565 808	2 060	1 314
	8793	17 189 839		1 955

KAYNAK : Genel Tarım Sayımı 1991

Genellikle toprak dağıtımı yapılan yörelerde, Haksahibi olamamaları halinde Hazine arazisini kadimden beri işleyenlerin elinden alınmasından dolayı büyük huzursuzluk yaşanmaktadır. Ayrıca Haksahipliğinde aranan şartları taşımadığından (Okur-yazar olma- aile reisi olma, 65 yaşından büyük olmama vs.) dolayı haksahibi olmadıklarından, haksahibi olup toprak yetmediği için toprak alamadıklarından, toprak alanların bazıları ise kur'ada beklediği yerden başka yer çıkmasından dolayı vs. geniş halk kesiminde huzursuzluk yaratmaktadır. Bunların yanında tarım reformu uygulanmasının ekonomik boyutu da düşünüldüğünde, GAP alanındaki 15 878 kişiye toprak verilebilmesi için memnuniyet ifade edenlerden çok daha fazla kitlenin rahatsız olabileceği düşünülmüşe, GAP alanındaki illerde toprak reformu uygulamalarına geçilmesinin doğru olmayacağı ortaya çıkmaktadır. Belki, şu anda kuru norm üzerinden dağıtılacak toprak olarak hesap edilen topraklardan bir kısmı GAP tamamlandığında sulu norm üzerinden dağıtımına konu olabilir. Böylece toprak dağıtımından yararlanan çiftçi ailesi sayısı artabilir. Ancak, toprak talebinde bulunacak çiftçi aile sayısı sadece bucak ve köylerde oturanlar olmayacağı da düşünülmelidir. İl ve ilçe merkezleri ile çeşitli sebeplerle göç etmiş aileler de başvuruda bulunabilecektir. Bu artı ve eksiler birbirini götürdüğünde yani aşağı-yukarı yine aynı orana yakın çiftçi ailesi topraklandırılabilir kanaatindeyim.

Bölgedeki 1000 da ve üzeri işletmeler dikkate alınarak bazı sonuçlar çıkarmak ve buradan hareketle Bölgede feodal bir yapının, yani ağalık sisteminin varlığı yorumuna gidilebilir. Sonucunda GAP alanındaki iller 3083 sayılı Kanun uyarınca tarım reformu uygulama bölgesi olarak da ilan edilebilir. Böylece adı geçen kanunun "Sahibine bırakılacak arazi" başlığı altındaki 5.'inci maddesinde belirtilen"... o bölge için tesbit edilen dağıtım normunun on katını aşan kısmı ile varsa üzerindeki tarımsal yapı ve tesisler kamulaştırılır" hükmü uygulanarak, kamulaştırma yolu ile Hazineye intikal eden arazi, dağıtımına konu alacağından bu topraklar topraksız veya az topraklı çiftçi ailelerine dağıtılabilir. Ancak, bu yola kesinlikle gidilmemelidir. Çünkü, GAP alanında bulunan ve tarım reformu uygulama alanı da olan Şanlıurfa ilinde bazı ihtiyaçlardan kaynaklanan kamulaştırmalar için

sulu alanda bir dekar arazinin kamulaştırım bedeli milyarlarla ifade edilmektedir. Kuru alanlarda ise bir kaç yüz milyon TL'dir. Bu rakamlar diğer illere de emsal teşkil edebilir. Böyle bir uygulama ise ekonomik sıkıntı içinde bulunan ülkemize çok büyük bir maddi külfet getiren bir uygulama olur.

Konuya bir değişik açıdan bakmanın da yararlı olacağı kanaatindeyim. 3083 sayılı Kanun uyarınca toprak dağıtımından yararlanan çiftçi aileleri Kanununun "Borçlandırma" başlığı altındaki 9'uncu maddesinin ikinci paragrafında belirtilen hükümler çerçevesinde borçlandırılmaktadır. Kanunda, topraklar raîç bedel üzerinden değerlendirileceği ve borçlar 4 yıl ödemesiz ve faizsiz 5'inci yıldan itibaren 10 yılda ve 10 eşit taksitle ödeneceği belirtilmektedir. Yüzde yüz enflasyonun yaşandığı ülkemizde 14 yıl sonra alınacak toprak bedelinin ne kadar düşük olacağı düşünülmelidir. Oysa kamulaştırma bedelleri peşin olarak ödenmektedir. Bu açıdan da konu değerlendirildiğinde kamulaştırma yolu ile toprak dağıtımının düşünülmesi ülke menfaatini ön planda tutan insanların yapacağı bir hareket olarak görülmemelidir.

Diğer taraftan şu da bir gerçektir ki, toprak mülkiyet dağılımı açısından Bölgeye bir neşter vurulması gerektiği kanaatindeyim. Öncelikle Bölgedeki Hazineye kayıtlı araziler derhal 19.02.1995 tarih ve 22207 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan 4070 sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun" gereğince satışı yapılmalıdır. İller bazında tesbit edilecek Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü veya Optimum işletme büyüklüklerinin altında kalan işletmeler (küçük işletmeler) bu norma tamamlanmalıdır. Bu ise küçük işletmelerin 4070 sayılı Kanunla satışa çıkarılan arazilerin (özellikle varsa halen işlemede olduğu arazinin ihalelerine katılımları sağlanarak, ihaleler kendilerinde kalması halinde sıfır veya düşük faizli kredilerle desteklenerek, mülk arazi olarak bu arazileri işletmelerine katılması sağlanmalıdır. Böylece binlerce daha güçlü münavebeli ekim yapan değişen pazar şartlarına uyum sağlayabilecek derecede planlı bir üretim yapma imkanına kavuşmuş olacaktır. Ayrıca böyle bir uygulamanın faydası da topraktan alınan ürünün yetmemesi nedeniyle, topraktan koparak köyden kentlere göç etmek isteyen aileler tekrar toprağa bağlanmış olacaktır. Hazine arazisinin mülkiyeti şahıslara

geçmesi ile yıllardan beri sömürülen Hazine arazisinin verimliliği daha da artacaktır. Bölgedeki küçük işletmeler yeter gelirli işletme büyüklüğüne kavuşturularak güçlendirilecek; iş gücünün daha verimli kullanılması sayesinde bölgede gizli ve açık işsizlik bir nebze önlenecek gelir seviyesi yükselecek, en önemlisi de çiftçilerin bağımlılığı şahıslara değil Devlete olacaktır. Böylece Devlete olan güven artacak Devletin aleyhine yapılan propogandanın bu alanda zararlı etkileri ortadan kaldırılmış olacaktır.

GAP alanındaki illerde mevcut olan Büyük işletmeler (o yörede tesbit edilen Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğünün 10 katından daha fazla araziye sahip işletmeler) ise kamulaştırmaya girmeden rantabl hale getirilmelidir. Bu işletmeler "Mülk benim ister eker ister boy bırakırım" düşüncesinden arındırılmalıdır. Bunun için artan oranlarda "Arazi Vergisi" çıkartılmalıdır. Ayrıca bölgenin hakim ürününün deka-ra verimi dikkate alınarak bu ürünün satış değeri üzerinden belirli bir oran vergi olarak belirlenmeli, mülk sahibinin topraklarını ekse de boş bıraksa da bu vergiyi Devlete ödemesi sağlanmalıdır. Devlete gerek arazi gerekse ürün vergisini verdikten sonra isteyen istediği kadar araziye sahip olmasının herhangi bir olumsuz tarafı olmadığı kanaatindeyim.

ORDU İLİ FINDIK ÜRETİMİNDE BELİRSİZLİK ANALİZLERİ

*Murat SAYILI **

GİRİŞ

Türkiye ekonomisinde büyük bir öneme sahip olan fındık, başta Ordu, Giresun ve Trabzon olmak üzere Karadeniz'e kıyısı olan her ilde yetiştirilmektedir. 1994 verilerine göre Türkiye'de 360.000 aile işletmesinde 500.000 ha alanda yetiştirilmekte olan fındık, yaklaşık 5 milyon kişinin hemen hemen tek geçim kaynağı durumundadır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye ekonomisinde önemli bir ürün durumunda olan fındıkta, belirsizlik analizleri yaparak, sözkonusu üretimde belirsizlik derecelerini saptamaktır. Ordu ilinin araştırma alanı olarak seçilmesinin nedeni; gerek üretim alanı gerekse üretim miktarı olarak fındık üretiminin en yoğun yapıldığı yer olmasıdır. Ordu ilinde, Türkiye fındık üretim alanının %39.20'si ve üretim miktarının ise %37'si yer almaktadır (6).

Yapılan çalışmada, Ordu ili üreticilerinin en önemli gelir kaynağı durumunda olan fındıkta; 1975-94 dönemini kapsayan zaman süreci içerisinde verim, fiyat ve brüt getiri için belirsizlik analizleri yapılmıştır. Bunun için, fındığın verim, fiyat ve brüt getirisinin araştırılan dönemde yıldan yıla göstermiş olduğu mutlak ve nisbi istikrarsızlık (dalgalanma) derecesi ve bu istikrarsızlığın sebep olduğu belirsizlik problemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, fındığın hektar başına brüt getirisinde yıldan yıla görülen istikrarsızlığın ne kadarının verim, ne kadarının da fiyat bileşinindeki dalgalanmalardan kaynak-

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü - TOKAT

landığı saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucu elde edilen bulgularla, fındık üreticilerinin gelirlerinde meydana gelen istikrarsızlığı azaltmak amacıyla alınacak tedbirlerde, ağırlığın öncelikle hangi tür dalgalanmalara verilmesi gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Yıllık verilerle kısa dönemler içinde detaylı analizler yapmanın mümkün olmadığı dikkate alınarak, araştırma dönemi 20 yıllık (1975-1994) bir süreç olarak kabul edilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırmada, verim, fiyat ve brüt getiri olmak üzere üç çeşit zaman serisi veri olarak kullanılmıştır. Verim ve fiyatlara ilişkin istatistiki veriler Fiskobirlik kayıtlarından alınmış ve üzerlerinde hiçbir değişiklik yapılmadan aynen kullanılmıştır.

Verim serisine ilişkin istatistiki veriler, Fiskobirlik kayıtlarından Ordu ili fındık üretim alanı ve üretim miktarı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Son yıllardaki Toptan Eşya Fiyat Endeksleri incelendiğinde, Türkiye'de enflasyon oranının çok yüksek seviyelere ulaştığı görülmektedir. Fiyat serisinin, enflasyonist baskıdan arıtılabilmesi için Toptan Eşya Fiyat Endeksi (1981=100) kullanılmıştır. Cari fiyat serisi dikkate alınmıştır.

Araştırmadaki brüt getiri serisi, fındığın reel fiyatı ile hektara veriminin çarpımı yoluyla elde edilmiştir.

2.2. Yöntem

Ele alınan ürünün verim, fiyat ve brüt getiri serilerinden ampirik olarak bazı dağılım ve değişkenlik ölçülerinin, bu ürünlerin verim, fiyat ve brüt getirilerindeki belirsizlik derecesi hakkında bir fikir verebileceği varsayılmaktadır. Ele alınan ürünün verim, fiyat ve brüt getiri serilerine ait alternatif ortalama, varyans, standart sapma ve değişkenlik (dalgalanma) katsayıları, Ordu ili düzeyinde 20 yıllık (1975-1994) verilere dayanılarak hesaplanmıştır.

Tarımsal üretimdeki değişmeler birçok dış değişkenin verim, fiyat ve gelirleri bazı hallerde "sistematik" veya öngörülebilir, bazı hallerde ise "tesadüfi" veya öngörülemeyen şekillerde etkilemelerinden ötürü ortaya çıkmaktadır (7, s.48).

Araştırmanın analiz aşamasında kullanılan ölçütler aşağıda verilmiştir.:

2.2.1. Değişkenlik Ölçüleri

Ele alınan ürünün verim, fiyat ve brüt getiri serilerinin mutlak değişkenlik ölçüsü olarak bu serilerin "standart sapma"ları, nisbi değişkenlik ölçüsü olarak da standart sapmalar ve seri ortalamaları yardımıyla hesaplanan "değişkenlik katsayıları" kullanılmıştır.

Mutlak değişkenlik ölçüsü olan standart sapma, hesap edildiği serinin ortalama etrafındaki dağılımını göstermektedir. Standart sapma ne kadar büyükse dağılma o nisbette fazladır, kuvvetlidir denilebilir. Ancak standart sapma, birimlerin büyüklüğüne de bağlıdır. Büyük birimlerden oluşan bir seride dağılma şiddetli olmasa bile standart sapma büyük çıkmaktadır. Bu durumda, ele alınan ürünün farklı değerlere sahip olan verim, fiyat ve brüt getiri serilerinin dağılımlarının karşılaştırılmasında standart sapma iyi bir ölçü olmamaktadır. Tektek ele alınan ürünlerde verim, fiyat ve brüt getiri serilerinin mutlak değişkenlikleri için bir ölçü olmakla beraber, nisbi değişkenlikleri hakkında bir fikir vermemektedir.

Yapılan analizler sonucunda, fındıkta verim, reel fiyat ve brüt getiriye ilişkin değişkenlik katsayısı (D.K.) aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmıştır (7, s.50):

$$D.K. = \frac{S}{Y} * 100$$

Burada; S = Serinin standart sapmasını,

Y = Aynı serinin aritmetik ortalamasını ifade etmektedir.

2.2.2. Tesadüfi Değişkenlik Ölçüleri

Zaman serilerinde tesadüfi bileşen sistematik bileşen etrafında bir takım dalgalanmalar (yani, beklenen değerler dışındaki sapmalar) şeklinde görüldüğünden, tesadüfi bileşeni tahmin edebilmek için önce sistematik bileşenin tesbit edilmesi gerekmektedir. Zaman serilerinde sistematik bileşeni (ve dolayısıyla bu bileşenden sapmaları) ampirik olarak tayin edebilmek için değişik alternatif yöntemler bulunmaktadır.

Yapılan araştırmada, araştırmanın amacına en uygun olan "Trendlerden Sapmalar Yöntemi" kullanılmıştır. Bu yöntemde, zaman serilerinin sistematik bileşeninin (teknolojik trend, genel fiyat düzeyi, vs.) linear, polynomial veya diğer şekillerde bir matematiksel fonksiyonla temsil edilebileceği varsayılmakta ve serilerdeki bileşeni ayırdıktan sonra tesadüfi bileşen ortaya çıkarılmaktadır (7, s.51).

Fındığa ait verim, fiyat ve brüt getiri serilerinin tesadüfi değişkenlik ölçülerini hesaplayabilmek için, ilk önce bu serilere ait tesadüfi bileşenlerin tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, verim, fiyat ve brüt getiri serilerine uygun trendler çıkarılmıştır. Trend denklemleri, serilere uygun şekilde üstel olarak tahmin edilmiştir.

Yapılan regrasyon analizinde kullanılan üstel trend denklemi;

- Açık formülü ile, $Y = a * b^t$

- Kapalı formülü ile, $\log Y = \log a + \log b (t)$ şeklinde ifade edilmiştir (8, s.284).

Verim, fiyat ve brüt getiri serilerine ilişkin trendler tahmin edildikten sonra, bu trend çizgilerinin etrafında görülen verim, fiyat ve brüt getiri sapma (dalgalanma) değerleri hesaplanmıştır. Bunun için, fındığa ait gerçek verim, fiyat ve brüt getiri değerleri (Y_1) ile trend denklemlerinden hesaplanan verim, fiyat ve brüt getiri değerleri (y_1) arasındaki farklar ($Y_1 - y_1 = e_1$) alınarak artık (residual) serileri meydana getirilmiştir. Bu artık (residual) seriler yardımıyla da "tesadüfi değişkenlik ölçüleri" hesaplanmıştır.

Araştırmada kullanılan tesadüfi değişkenlik ölçüleri "regrasyonun standart sapması" istatistiği ile "tesadüfi değişkenlik katsayısı" adı verilen istatistikten oluşmaktadır.

Regrasyonun standart sapması, mutlak değişkenlik ölçüsü olarak kullanılmakta ve trend etrafındaki dalgalanmaların varyanslarından elde edilmektedir. Tesadüfi değişkenlik katsayısı ise, fındığın verim, fiyat ve brüt getirisindeki nisbi belirsizliklerin incelenmesi amacıyla kullanılmaktadır.

Yapılan analizler sonucunda, fındıkta verim, reel fiyat ve brüt getiriye ilişkin tesadüfi değişkenlik katsayısı (T.D.K.);

Sy

$$T.D.K. = \frac{S_y}{Y} * 100 \text{ formülü yardımıyla hesaplanmıştır (7, s.54).}$$

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde, Ordu ili üreticilerinin tek geçim kaynağı durumunda olan fındığın üretiminde üreticilerin karşı karşıya buldukları belirsizlikleri yansıtacak nitelikte olan verim, fiyat ve brüt getiri değişkenliklerine ait bazı ampirik tahminler verilmektedir.

Herhangi bir ürünün verim, fiyat ve gelirindeki belirsizlik (tesadüfi veya öngörülmeleyen değişkenlik) üretici açısından iki yaklaşımla ele alınmaktadır. Birincisi, uzun dönem ortalamasından sapmaların tamamı tesadüfi dalgalanmalar olarak nitelendirilebilir. Bu durum, üreticinin ürettiği ürünleri uzun dönem verim, fiyat ve gelir trendleri hakkında bir yargıya sahip olmadığı "belirsizlik" durumunu göstermektedir. İkincisi, üreticinin fiziki ve ekonomik olmak üzere bazı uzun dönem trendlerinden haberdar olduğu varsayılarak, sadece bu trendlerden sapmalar tesadüfi dalgalanmalar (belirsizlik) olarak kabul edilebilir (7, s.55). Bu varsayımlarla hesaplanan değişkenlik katsayıları ele alınan ürünün verim, fiyat ve brüt getiri belirsizliklerinin birer ölçüsü olmaktadır.

Araştırmada kullanılan, fındığın, verim, fiyat ve brüt getirisine ilişkin seriler (Çizelge 1'de verilmiştir).

Ordu ili fındık üretiminde verim, fiyat ve brüt getiri belirsizlikleri aşağıda incelenmiştir.

3.1. Verim Belirsizliği

Fındık üretiminde periyodisite ile birlikte tamamen üreticinin kontrolü altında olmayan bazı değişkenlerin etkisi sonucu verimde yıldı

Çizelge 1. Ordu İli Fındık Üretimine İlişkin Verim, Reel Fiyat ve Brüt Geliri Serileri (1975-1994)

Yıllar	Verim (kg/ha) (1)	TEFE (1981=100) (2)	Ort. Cari Fiyat (TL/Kg) (3)	Ort. Reel Fiyat (TL/kg) (4)	Brüt Gelir (TL/ha) (1*4)
1975	896.30	9.66	13.85	143.37	128502.53
1976	672.79	11.32	14.35	126.77	85289.59
1977	739.13	14.57	16.35	112.22	82945.17
1978	833.57	22.38	23.30	104.11	86782.97
1979	781.21	39.19	49.80	127.07	99268.35
1980	674.91	74.57	105.00	140.81	95034.08
1981	1076.39	100.00	120.00	120.00	129166.80
1982	486.49	127.00	145.00	114.17	55542.56
1983	1040.00	165.70	170.00	102.60	106704.00
1984	726.67	249.10	250.00	100.36	72928.60
1985	373.33	356.80	561.25	157.30	58724.81
1986	650.00	462.30	690.00	149.25	97012.50
1987	598.68	610.40	1175.00	192.50	115245.90
1988	922.08	1064.40	1975.00	185.55	171091.94
1989	1298.70	1790.50	2600.00	145.21	188584.23
1990	903.13	2471.10	3425.00	124.95	112846.09
1991	860.61	4260.40	5480.00	128.63	110700.26
1992	1216.87	7051.60	8850.00	125.50	152717.19
1993	579.55	11546.00	14000.00	121.25	70270.44
1994	1025.51	22871.70(*)	45000.00	196.75	201769.09

(*) 1987 = 100 TEFE dikkate alınarak yeniden bir oranlamaya tabi tutulmuştur.

Kaynak : Fiskobirlik Kayıtları, Giresun, 1995.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı Yayın No. 1040, Ankara, Aralık, 1983.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı Yayın No. 1510, Ankara, Mayıs, 1992.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı Yayın No. 17290, Ankara, Şubat, 1995.

yıla şiddetli dalgalanmalar görülmektedir. Şiddetli verim dalgalanmaları, üreticinin üretim fonksiyonu hakkında önceden bilgi sahibi olmasına imkan bırakmamakta, dolayısıyla üretici önemli bir teknik belirsizlikle karşı karşıya kalmaktadır.

Ordu ilinde fındık veriminde görülün dalgalanmaları ortaya koyabilmek amacıyla yapılan hesaplamalarda da bu durum görülebilir. Fındıkta hektar başına verimlere göre hesaplanan değişkenlik ve tesadüfi değişkenlik ölçüleri Çizelge 2'de verilmiştir.

Standart sapma ve değişkenlik katsayıları üreticinin verimdeki dalgalanmaların tamamını önceden görülemeyen veya tesadüfi olarak niteliği varsayımına dayanılarak hesaplanmıştır.

Çizelgeden de görüleceği gibi, fındığa ait değişkenlik katsayısı %28.33 olarak hesaplanmıştır. Bu değişkenlik katsayısı, üreticilerin fındık veriminde %28.33'lük bir değişme ile karşı karşıya kalacağını ifade etmektedir. Bir başka deyişle, fındık veriminde %28.33'lük oranında bir artış veya azalış sözkonusu olabilecektir.

Verime ilişkin değişkenlik katsayısının yüksek seviyelerde olması ve değişmelerin hangi yönde olacağını bilinmediği durumun bir kaç kez tekrarı, üretiyi ileriye yönelik yapacağı üretim planlarında çok zor durumlara sokacak, belki de bu üretimden vazgeçmeye zorlayacaktır (4, s.114).

Çizelge 2. Ordu İli Fındık Üretimine İlişkin Hesaplanan Verim Serisinin Değişkenlik ve Tesadüfi Değişkenlik Ölçüleri (1975-1994)

Verim Serisinin Standart Sapması (S)	231.72	Verim Serisine İlişkin Regrasyon Denklemine İlişkin Sapması (Sy)	237.83
Verim Serisinin 1975-1994 Dönemi Ortalaması (Y)	817.80	Verim Serisinin 1975-1994 Dönemi Ortalaması (Y)	817.80
Verim Serisine İlişkin Değişkenlik Katsayısı (D.K.)	28.33	Verim Serisine İlişkin Tesadüfi Değişkenlik Katsayısı (T.D.K.)	29.08
Verim Serisini En İyi Temsil Eden Trend Denklemi $Y = 705.43 * (1.01004)^t$			

Tasadüfi değişkenlik ölçüsü ise, üreticilerin verim trendlerinden haberdar olduğu ve sadece bu trendler etrafındaki dalgalanmaları tesadüfi olarak nitelediği varsayımı altında hesaplanmıştır. Bunun için, verim serisini en iyi temsil eden trend denklemi oluşturulmuştur.

Trend çizgilerinin etrafında görülen verim sapmaları fiziksel değer olarak bulunmuş (gerçek verimler ile trend değerleri arasındaki farklar), sonra bu sapmaların 1975-1994 dönemi ortalama verimlerine göre yüzdeleri hesaplanmıştır. Böylece, yıldan yıla meydana gelen verim dalgalanmalarından, teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan verim artışları, yani trend değerleri ayıklanmış ve geriye diğer faktörlerden

ve özellikle doğal şartlardan ortaya çıkan aşırı dalgalanmaların sayısal değerleri bırakılmıştır (7, s.57).

Yapılan hesaplamalar sonucu tesadüfi değişkenlik katsayısı %29.08 olarak belirlenmiştir.

Hesaplanan iki değişkenlik katsayıları üreticiler açısından çok önemli ipuçları vermektedir. Birinci varsayıma göre tesbit edilen değişkenlik katsayısı, üreticinin ikinci varsayıma göre daha düşük bir belirsizlikle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Birinci varsayıma göre, üretici teknolojik ve ekonomik olaylardaki gelişmelerden habersizdir.

Teknolojik ve ekonomik olaylardan haberdar olan üretici için belirsizliğin şiddetinin yüksek olmaması gerekmektedir. Ancak yapılan hesaplamalarda tesadüfi değişkenlik katsayısının değişkenlik katsayısından az da olsa yüksek olduğu görülmüştür. Üretici bu durumda bazı olaylar (ekonomik ve teknik) hakkında bilgi sahibi olsa bile, fındık üretimindeki bu gibi belirsizliklerin önüne geçememekte ve tamamen bilgisiz gibi uzun dönem trendlerinden sapmalardaki tesadüfi dalgalanmalar bazı durumlarda yüksek seviyelerde ortaya çıkmaktadır.

Fındık verimindeki bu değişkenlik katsayılarına iklim ile birlikte daha bir çok faktörün etkili olduğu söylenebilir. Doğu Karadeniz Bölgesinde fındık üretiminin çok eski yıllara uzanması nedeniyle fındık bahçelerinin yaşlanması, yaşlanmış olan bu bahçelerin yenilenememesi sonucunda verim düşüklüğü görülmektedir. Üreticiler genellikle eski bahçelerden sağlanan kök sürgünlerini fidan olarak kullanmakta ve bunun sonucunda bahçelerde çeşit karışıklığı oranı yükselmektedir. Ayrıca, üretici verimsiz yılda en azından yeterli miktarda fındık alabilme olasılığını düşünerek farklı çeşitteki fındık fidanlarını dikimde kullanmaktadır. Tüm bu çeşit karışıklığı standart bir ürün hasadını engellemekte ve dolayısıyla randıman düşüklüğüne neden olmaktadır. Arazinin yüksek eğimli ve çok sığ topraklı olması yeterli kültürel uygulamalara olanak tanımamaktadır. Üreticiler sermaye yetersizliği nedeniyle tüm üretim periyodunda gerekli bakım, budama, zirai mücadele ve gübreleme uygulamalarına yeterince yer verememektedirler. Üreticiler, bu konuda teknik bilgilerden yoksun durumdadırlar /9, s.8).

3.2. Fiyat Belirsizliği

Fiyat belirsizliği de, üreticilerin ürün seçimindeki tercih ve kararları üzerinde önemli bir etkiye sahip bulunmaktadır. Fındığın fiyat belirsizliğinin tesbit edilmesinde de iki çeşit değişkenlik katsayısı hesaplanmıştır.

Fındığın 1975-1994 dönemi reel fiyat serisine göre hesaplanan değişkenlik ve tesadüfi değişkenlik ölçüleri Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Ordu İli Fındık Üretimine İlişkin Hesaplanan Verim Serisinin Değişkenlik ve Tesadüfi Değişkenlik Ölçüleri (1975-1994)

Reel Fiyat Serisinin Standart Sapması (S)	27.84	Reel Fiyat Serisine İlişkin Regrasyon Denkleminin Sapması (Sy)	27.13
Reel Fiyat Serisinin 1975-1994 Dönemi Ortalaması (Y)	135.92	Reel Fiyat Serisinin 1975-1994 Dönemi Ortalaması (Y)	135.92
Reel Fiyat Serisine İlişkin Değişkenlik Katsayısı (D.K.)	20.48	Reel Fiyat Serisine İlişkin Tesadüfi Değişkenlik Katsayısı (T.D.K.)	19.96
		Reel Fiyat Serisini En iyi Temsil Eden Tren Denklemi $Y = 116.55 * (1.01287)^t$	

Kullanılan fiyat serilerinin enflasyonun etkisinden arındırılabilmesi amacıyla, Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) yardımı ile fiyat serileri elde edilmiştir. Fiyat belirsizliğinde, değişkenlik ve tesadüfi değişkenlik katsayıları reel fiyat serisine göre hesaplanmıştır.

Değişkenlik katsayısı, fındığın 1975-1994 dönemi reel fiyat serilerinden trend bileşenini ayırmadan hesaplanan varyans ve standart sapmalara dayanılarak elde edilmiştir. Tesadüfi değişkenlik katsayısı ise, fındığın 1975-1994 dönemi fiyat serilerini en iyi yansıtacak şekilde tahmin edilen trendlerden elde edilen fiyatlarla reel fiyatlar arasındaki farklardan (trendden sapmalardan) hesaplanan varyans ve standart sapmalara dayanılarak bulunmuştur.

Yapılan hesaplamalar sonucunda, değişkenlik katsayısı %20.48, tesadüfi değişkenlik katsayısı ise %19.96 olarak birbirine yakın bir düzeyde belirlenmiştir. Reel fiyatlardaki belirsizlik durumu verim belirsizliğine göre daha düşük bulunmuştur. Fındığın destekleme kapsamında yer almasından dolayı, fındık üreticisinin fiyatları önceden bilmesi için gayret göstermesine gerek kalmamaktadır. Üreticilerin fiyatlar hakkında tamamen bilgisiz olmaları dahi yüksek belirsizliklere neden olmayacaktır. Bölgede Fiskobirlik tarafından ilan edilen destekleme fiyatı, üreticiler için ürünlerini satmalarında bir garanti niteliği taşımaktadır. Yıllara göre değişmekle birlikte, üretilen fındıkların yaklaşık 1/3'ü Fiskobirlik tarafından satın alınmaktadır. 1962 yılından buyana destekleme alımlarıyla görevlendirilen Fiskobirlik, yalnızca ortaklarının değil, teslimatta bulunmak isteyen tüm fındık üreticilerinin ürünlerini devlet adına satın almakta, işlemekte ve ihracatını gerçekleştirmektedir (5). Bu nedenle fiyat belirsizliğinin verim belirsizliğinden düşük olması doğal karşılanmalıdır.

Yapılan hesaplamalarda tesadüfi değişkenlik katsayısının az da olsa, değişkenlik katsayısından düşük olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin teknolojik ve ekonomik olaylardaki gelişmelerden haberdar olmaları durumunda bile, fındık fiyatlarında dalgalanmalardan bahsetmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, fiyat dalgalanmaları tamamen ortadan kaldırılamamaktadır. Tesadüfi değişkenlik katsayısı ve regresyon denkleminin standart sapmasının diğer değişkenlik ölçülerinden düşük oluşu, fiyat dalgalanmalarının tümünün tesadüfi olarak nitelendirilemeyeceğini kanıtlamaktadır.

Fındığın fiyat değişkenlik katsayısının, verim değişkenlik katsayısından düşük olması, ürün belirsizliğinin fiyat dalgalanmalarından daha çok verim dalgalanmalarından ileri geldiğini göstermektedir.

Fındık üreticileri, verimin yüksek ve destekleme alımlarının yapıldığı yıllarda ürünlerini en iyi şekilde değerlendirme imkanına sahip olacaklardır.

3.3. Brüt Getiri Belirsizliği

Verim ve fiyat dalgalanmalarının etkileşimi sonucu ortaya çıkan brüt getiri belirsizliği, verim ve fiyat belirsizliklerinden daha önemli olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü üreticinin gelirinde meydana gelen aşırı sapmalar, üretici ve ailesini zor durumda bırakacak, geleceğe yönelik etkin kararlar almasını engelleyebilecektir.

Brüt getirideki değişmeler, fiyat ve verimdeki değişmelerin bir fonksiyonu olmaktadır (7, s.70). Brüt getiri belirsizliğinin hesaplanmasında, ürünün reel fiyatı ile hektar başına veriminin çarpılması ile elde edilen hektara brüt getiri serileri kullanılmıştır.

Fındığın 1975-1994 dönemi brüt getiri serisine göre hesaplanan değişkenlik ve tesadüfi değişkenlik ölçüleri Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Ordu İli Fındık Üretimine İlişkin Hesaplanan Verim Serisinin Değişkenlik ve Tesadüfi Değişkenlik Ölçüleri (1975-1994)

Brüt Getiri Serisinin Standart Sapması (S)	39.890.66	Brüt Getiri Serisine İlişkin Regrasyon Denklemine İlişkin Sapması (Sy)	38.237.77
Brüt Getiri Serisinin 1975-1994 Dönemi Ortalaması (Y)	111.056.36	Brüt Getiri Serisinin 1975-1994 Dönemi Ortalaması (Y)	111.056.36
Brüt Getiri Serisine İlişkin Değişkenlik Katsayısı (D.K.)	35.92	Brüt Getiri Serisine İlişkin Tesadüfi Değişkenlik Katsayısı (T.D.K.)	34.43
Reel Fiyat Serisini En İyi Temsil Eden Tren Denklemi $Y = 82.219.25 * (1.02304)^t$			

Yapılan hesaplamalar sonucunda, brüt getiri serisine ilişkin değişkenlik katsayısı %35.92, tesadüfi değişkenlik katsayısı %34.43 olarak birbirine yakın bir düzeyde belirlenmiştir.

Değişkenlik ve tesadüfi değişkenlik katsayılarının, verim ve fiyat için hesaplanan katsayılardan yüksek bulunması, fındığın brüt getirisinde daha yüksek bir belirsizliğin olduğu anlamına gelmektedir. Bu duruma, hem verim hem de fiyatlardaki belirsizlik durumu neden olmuştur. Brüt getirideki belirsizlik, daha çok verimdeki değişmelerden kaynaklanmaktadır.

Bölgede tek geçim kaynağı durumunda olan fındıktan elde edilecek gelir üreticiler açısından son derece önemlidir. Çünkü üreticinin verimi yükseltme çabaları ve üretimin daha teknik koşullarda yapılması, üründe elde edilecek gelire bağlıdır.

Tesadüfi değişkenlik katsayısının, değişkenlik katsayısından düşük olması, üreticinin bazı gelişmelerin bilincinde veya ekonomik ve diğer gelişmelerden haberdar olması durumunda, üretim ile ilgili yapacağı planlarda ve alacağı kararlarda daha etkin olabileceğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Bu araştırmada, gerek Ordu ili gerekse Doğu Karadeniz Bölgesi üreticilerinin hemen hemen tek geçim kaynağı durumunda olan fındığın verim, fiyat ve gelir belirsizliği incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma 20 yıllık (1975-1994) bir zaman sürecini kapsamaktadır.

Araştırmada belirsizlik kavramı iki şekilde yorumlanmıştır. Bunlardan birincisi, üreticinin fındık üretiminde verim, fiyat ve brüt getiri trendleri hakkında bir bilgiye sahip olmadıkları varsayımı olup, üretimde, uzun dönem sapmalarının tamamı tesadüfi dalgalanmalar olarak vasıflandırılmaktadır. İkincisi ise, üreticinin teknolojik ve ekonomik hadiselerden haberdar oldukları, dolayısıyla üretimde uzun dönem trendlerinden bilgi sahibi oldukları varsayımdır.

Fındıkta verim belirsizliği yüksek bulunmuştur. Ayrıca ikinci varsayımda, yani üreticinin teknolojik ve ekonomik olaylardan haberdar olduğu durumda bu belirsizlik daha yüksek seviyede (%29.08) tesbit edilmiştir. Bu durum fındık üretiminde görülen periyodisite olayından kaynaklanmaktadır. Kaliteli ve verimi yüksek çeşitlerin dikimi ile birlikte üreticilerin, tüm üretim periyodunda gerekli bakım, budama, ziraai mücadele ve gübreleme uygulamalarını yeterli düzeyde yapmaları durumunda verim belirsizliğinde bir azalma görülecektir.

Fındıkta, cari fiyat serisinin reel fiyat serisine dönüştürülmesine rağmen, fiyatlarda düşük de olsa bir belirsizlik söz konusudur. Buna karşın en düşük belirsizlik reel fiyat serisinden elde edilmiştir. Reel fiyat serisine ilişkin belirsizliğin düşük olmasının en büyük nedeni, fındığın destekleme kapsamında yer alması ve Fiskobirlik tarafından ilan edilen fiyattan satın alınabilmesidir. Fındıkta destekleme alımları

devam ettiği sürece, fiyat belirsizliğin daha da azalacağı, hatta ortadan kalkabileceği söylenebilir. Destekleme alım fiyatının, ürünün maliyetinin altında kalmayacak, üreticinin alım gücünü koruyacak ve gerekli kültürel uygulamaların tam olarak yapılmasına olanak verecek seviyede olması gerekmektedir. Fındık fiyatının belirlenmesinde, hiç olmazsa reel fiyat düzeyinin korunmasına özen gösterilmelidir.

Fındıkta hesaplanan brüt getiri belirsizliğinin verim ve fiyat belirsizliğine karşın yüksek bulunması, fındık üreticilerinin gelirlerinde büyük dalgalanmaların olduğunu göstermektedir. Brüt getirideki değişimler fiyat ve verimdeki değişmelerin bir fonksiyonu olduğundan, brüt getirideki değişmelerin daha çok verimdeki değişmelerden kaynaklandığı söylenebilir. Brüt getiri belirsizliği, fındık üreticileri geleceğe yönelik plan yapmalarında ve karar almalarında olumsuz yönde etkileyecektir. Kaliteli ve verimi yüksek bahçelerin kurulması ile birlikte etkin bir destekleme alım politikası, brüt getiri belirsizliğini azaltabilecektir.

LİTERATÜR

1. DİE, Türkiye İstatistik Yılığ, Yayın No: 1040, Ankara, Aralık 1983.
2. DİE, Türkiye İstatistik Yılığ, Yayın No: 1510, Ankara, Mayıs 1992.
3. DİE, Türkiye İstatistik Yılığ, Yayın No: 1720, Ankara, Şubat 1995.
4. DİLMEN, Bilge "Tarımsal Ürünlerde Belirsizliğin Etkileri: Gaziantep İlinde Yetiştirilen Başlıca Ürünlerin Belirsizlik Analizleri", MPM Verimlilik Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 2, Ankara, 1984.
5. Fiskobirlik El Broşürü, Giresun, 1991.
6. Fiskobirlik Kayıtları, Giresun, 1995.
7. KİP, Ergün, Türkiye ve Kuzeydoğu Anadolu Tarımında Belirsizlik ve Ekonomik Etkileri - İstatistiksel Bir Yaklaşım, Ata. Üni. Yayınları No: 397, Zir. Fak. Yayınları No: 189, Araştırma Serisi No: 120, Erzurum 1975.
8. KORUM, Uğur, İstatistiğe Giriş, A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 483, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1981.
9. ZENGİN, Mustafa, "Fındık Üretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları", Hasad Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 49, Haziran 1989.

SU ÜRÜNLERİ PROJELERİ VE FORMULASYONU

*Araş.Gör. Hasan H. ATAR **

Bir proje, belirli bir zamanın tamamında belirli sonuçları başarmak için özel bir şekilde kaynakların belli bir miktarının kullanımını düzenleyen bir plandır. Tam bir başlangıcı ve tam bir sonu vardır. Bir projenin yerine getirilmesi, yeni veya katma değere ya da sosyal ekonomik veya maddi faydalara doğrudan veya dolaylı sonuçları önceden belirlenmiş gelişme hedeflerine ulaşmak için farklı beceri ve kaynakları harekete geçiren çok disiplinli bir çabayı gerektirir.

Bu genel tanımlama içinde projenin bir çok farklı örnekleri, herbiri farklı bir organizasyon tipinde olarak tanımlanabilir. Ancak, her projede ilk kavramsallaştığı zamanda bittiği zamana kadar aynı safha ya da yapısal kısımlar bulunur. Bu kısımlar, birbiriyle bağlanır ve herbiri diğeriyle ilişkili proje siklusu ortaya çıkar.

1- Projeler ve Gelişme Planları Arasında İlişki

Projeler birçok kaynaktan çıkabilir. Bir sektör çalışmasından kaynaklanabilir veya içinde yer alabilir ve buradan sektör gelişme planına çevrilebilir. Dış kaynaklı bir şirket veya diğer bir projenin devamı olarak, bir kamu kurumu veya dış yardımlı şirketçe geliştirilen bir proje fikri, bir ticari girişimci vs. tarafından yürütülen bir programlanmış hedefle sonuçlanabilir.

Bununla beraber sektör ve proje planlayıcılar, kaynağı ne olduğu, projelerin planlama işlemi içinde iyi entegre edilmesi gerektiği, veya

* A.Ü. Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü

olabilecek güçlükler konusunda sürekli uyanık olmalıydılar. Bu konuda potansiyel zorluklar arasında şunlar gelmektedir;

- Kritik siyasi konuların çözümü ve ayrımı için mekanizma yoktur.
- Eğer projeler, gerçek ihtiyaçlara cevap vermiyorsa, doğal kaynaklar, israf edilecektir.
- Finansörlü projeler, sıkı baskılı bölgesel bütçelerin kısa dönemli avantajları yüzünden kabul edilebilir, ama uzun vadede desteklemek için yeterli kaynak yoktur.
- Projeler yürütüldüğünde, diğer faaliyetlerle çekişme vardır,
- Proje hedefleri birbirleriyle çekişebilir.

Projelerin yürütülmesinde görülen projelerin zayıflıklarının çoğu, zayıf proje formulasyonu olarak nitelenebilir, özellikle daha az sistematik şekildeki proje fikirleri, sektörün kurumsal ve ekonomik yapısında birleştirilir. Böylece iyi proje formulasyonu sektörel planlama safhasında başlar. İyi sektörel planlamanın anahtarı, sektör çalışmasıdır.

Ulusal ve sektörel hedefleri olan sektör çalışması iki kısımdan oluşur:

(1) Sektör incelemesi,

(2) Sektör analizi veya diyagnoz. Sektör incelemesi, analizlerin söz konusu sektörü nasıl izleyeceğinin tanımıdır. Analiz, incelemeden, gelişmeyle ilgili verilerin konularını ayırt eder ve sonra fırsatları, sıkıntıları ve çözülmesi gereken siyasi konuları gösterir. Sektör çalışmasının bir sonucu, ulusal seviyede konulan ve değiştirilmesi gereken sektörün tüm hedefleri ya da bunların bazıları olabilir. Böylece çalışmanın çıktılarında birisi, gerçek ve ulaşılabilir hedeflerde sektör amaçlarının sayısallaştırılmasıdır.

Hedefler planlara çevrilmelidir. Terminoloji genelde karışmasına rağmen, bunun metodolojisi, yaygın bir şekilde kabul edilir. Örneğin strateji kelimesi, ekseri politikanın yerine kullanılır ve bunun gibi bazen de planlayıcılar, politikayla stratejinin maddelerini karıştırırlar veya kendi haklarında hedef olarak desteklerler.

Strateji, anahtar planlama dökümanıdır. Bir ülkenin basit bir stratejiye sahip olması su ürünleri sektörü için uygun olabilir. Alternatif olarak, eğer sektörün ayrı ve önemli birkaç kısmı varsa, (deniz karidesi ve deniz yosunu gibi) veya farklı coğrafik ya da iklim bölgeleri (fazla yağın alan yüksek bölgeler ve düz kuru kıyılar) varsa, o zaman her biri farklı yaklaşımlar ve gelişme girişimleri gerektirebilir ve ayrı bir strateji her alt sektör için gerekli olabilir. Bu aşağıdaki şekilde örneklenebilir.

X ülkesinin, içsu balıkçılığında balık üretimini geliştirme milli amacı vardır. Bu, hem akvakültür hem de içsu balıkçılığı (avcılığı) gelişimini kapsayan basit bir stratejidir. Strateji, her biri belli özel hedefleri başarmaya yönelmiş üç politika kapsar:

- 1) Kültüre dayalı balıkçılığın artırılması,
- 2) Küçük ölçekli balık çiftliklerinin yapımının (inşasının) geliştirilmesi,
- 3) Avcılığın geliştirilmesi,

Bu politikalar, politika vasıtaları (araçları) tarafından verilir. Bunlar,

- a) Kanun yapıcı değişiklikler,
- b) Destek servislerinin hükümleri ve
- c) Projelerdir.

Kültüre dayalı balıkçılığın geliştirilmesiyle ilgili politika, projeler ve hükümet destekli kanunlar, gibi iki tip politika aracını kapsar. Projeler, içsularda kuluçkahane yapımı, stoklama, yardımcı tesislerin geliştirilmesi ve kredi teminini kapsar; hükümet destekli servisler gelişmiş yönetim programlarını ve öncelikle küçük ölçekli çiftçileri hedefleyen yayım servislerini kapsar. Seçilmiş politika araçlarını kapsayan diğer politikalar, küçük ölçekli balık çiftlikleri ve içsu balık avcılığı için formüle edilir.

Bu örnekte, içsu balıkçılığında balık üretimini artırma amacı, önce bir dizi hedefe (içsu balıkçılığında üretim, küçük ölçekli balık çiftçiliği ve içsulardan avcılık) çevrilir.

Halk sektörü projelerin gelişme işleminin tam bir kısmı olduğu da önemli olarak kaydedilmektedir. Aynı derecede ve muhtemelen daha önemlisi halk sektörü yatırım projelerine ilaveten kanunların toplam düzenidir.

Bu nedenle sektörel stratejiler, politikalar ve politika araçları, sektör planının tüm büyük unsurlarıdır. Plan, hedeflenen çıktuları elde etmek için gerekli girdilerde ve bu girdilerin yönetimiyle ilgilidir. Böylece, küçük ölçekli balık çiftçiliği ile ilgili yukarıdaki politika için, plan gelecek 5 yıldan fazlasında havuzlarda tilapya ve yayın gibi balıkların yetiştiriciliği için hedeflerin bir hesabını kapsayabilir. Bu da, işletilen yüzey alanı, arazi, işçi ve gerekli kapital, araştırma, eğitim ve diğer gerekli girdiler ve özellikle kimin ne için ve ne zaman sorumlu olduğunun bir hesabıyla tamamlanacaktır.

Önceden bildirildiği gibi, bir projenin ana özelliği, tam bir başlangıcı ve tam bir sonunun olmasıdır. Yani aktivitelerin başlaması esnasında bir proje bir gelişme safhası, planlanan seviyede (ya da mümkün olan en kısa zamanda) bu aktiviteler işlediğinde ulaşılan operasyon safhasına ve sonuçta projenin sonuçlarının gelişimini kapsayan tamamlanma safhasına sahiptir. Böylece yukarıdaki örnekte küçük ölçekli bir balık yetiştiriciliği politikasında bir proje, A bölgesinde (400'den 500 hektara üretim alanı ve mevcut üretimin %25 oranında artması) muhtemelen ikinci gelişme safhasında olabilir, veya A bölgesinde hedeflenen aynı ortalama ürünle üretime yapan 500 ha alana sahip ve daha önce var olmayan bir B bölgesinde küçük ölçekli yetiştiriciliğin girişiyle ilgili olabilir.

2- Proje Formülasyonu ve Yönetimi İçin Organizasyon

Proje organizasyonu, projenin boyutu ve farklılığın kompleksliğiyle gelişir. Bu faktörlerden bağımsız iki organizasyon tercihi vardır. Bunlar;

Tercih A: Proje destekçisi, proje formülasyonu ve tamamlanma kapasitesine sahiptir. Böylece;

- Proje formülasyonu ve tamamlanması için tam sorumluluğu yüklenbilir,

- Sorumluluğu kısmen temsilci seçebilir veya,
- Bir özel görev gücü oluşturabilir.

Tercih B: Proje destekçisi, proje formülasyonu ve tamamlanma kapasitesine sahip değildir, böylece bir özel şirket veya ajansa sorumlulukları dağıtmalıdır.

Proje destekçisi, bakanlık veya özel şirket gibi kendi teknik çalışmaları ve mühendislik bürosu ve inşaat ve operasyon yönetim ünitelerine sahip olduğuna, tam yönetim sorumluluğu mümkündür. O zaman proje, düzenli organizasyon ve yönetim işlemlerinde entegre edilebilir. Bu modele tarım sektöründe sıkça rastlanır. Burada, halk veya yarı-halk kurulu veya otoriteler, böyle yeteneklere sahip olabilir ama, su ürünleri yetiştiriciliği sektöründe bu durum halen istisnadır.

Kısmi temsilcilikle proje organizasyonu, su ürünleri sektöründe daha sıktır. Bu durumda proje destekçisi formüle etmeye, tamamlanmaya ve projeyi yürütme yeteneğine sahip olabilir, ama gerekli özel teknik bilgi eksik olabilir. Bağımsız danışmanları veya danışma firmaları mühendislik için ve tüm diğer gerekli özelleşmiş işler için mukavele konularının kullanımıyla bu bilgi elde edilir. Bu durumda, danışmanlar sadece öğüt vericidir ve müteahhitler, kendi mukavelelerinin teftişini yürütürler; tüm anahtar kararlar ve yönetim sorumlulukları, proje destekçisi ile kalır. Özel sektörde birçok yatırım projesi ve uluslararası ajanslarca finanse edilen teknik yardım projelerinin çoğu bu kategoridedir.

Proje destekçisinin organizasyonunda oluşturulan bir proje görev kuvveti, halk sektöründe büyük gelişme projelerinin bir özelliğidir veya özel sektörde yeni faaliyet alanlarında yatırımdır. Proje formülasyonu sırasında veya projenin tamamlanmasının başlangıcında, bir özel proje görev kuvveti, gerektiğinde dışarıdan ilave acemi personelle beraber, proje boyunca atanan mevcut personelden kurulur. Görev kuvveti genellikle, mühendislik, inşaat işleri yönetimi ve teknoloji transferi gibi proje faaliyetleri için ulusal veya uluslararası mukavele teklifinde, toplam paketleme denen işlemlerle ilgilidir. Halk sektörü pro-

jeler içinse, izleme, yönetim kararları ve işlem seviyelerinin birbirinden bağımsız olmasını sağlayan, özel yönetim kuralları takip edilmelidir.

Proje destekçisinin proje formülasyonu tamamlanması ve yönetiminde herhangi bir yeteneği olmadığında, bu konuda uzmanlaşmış bir şirketle anlaşılır. Bu durumda, proje danışmanının sadece proje formülasyonu ve tamamlanması değil ayrıca yönetim danışmanlığını da kapsayacak genişlikte olabilen, tam turnike anlaşmalar için danışmanlık ve finanse etme rolü de sınırlanır. Örneğin böyle düzenlemeler, bazı otel yönetim şirketlerinin sahibi olmadıkları otelleri kurup yönetmelerine benzerdir. Bu, su ürünleri sektöründe nispeten yeni bir görüştür, ama özel sektörde böyle turnike anlaşmalar artmakta ve şimdilerde bazı bankaların stratejilerinde bulunmaktadır.

3- Proje Siklusunun Safhaları

Birçok uluslararası yardım enstitüleri, bir projenin mevcut beş safhası yani tanımlama, hazırlama, değer biçme ve anlaşma, tamamlama ve izleme ile değerlendirme arasında tartışmaktadırlar.

Proje tanımlamada; proje fikri, projenin ilk tanımına çevrilir. Proje keşif timi için referans şartlar kurulur, mevcut durumlarının analizleri şekillenir, projeli ve projersiz geleceğe dair geniş bir değerlendirilmesi yapılır ve projenin sınırları ve kapsamı ortaya konur. Projeye farklı yaklaşımlar ve yapılan tercihle ilgili bir karar sonraki aşama olan projenin hazırlanması için alınmalıdır.

Proje hazırlamada; proje dizayn edilir. Amaçlar, önkoşullar, girdiler, çıktılar, organizasyon, iştirakçiler, açıklıkların tamamı belirlenir, maliyetler ve kârlar hesaplanır, finansal plan hazırlanır, beklenen sonuçlar analiz edilir, sosyo-ekonomik ve çevresel etkiler tahmin edilir, geçici ve nihai proje dökümanları hazırlanır.

Proje değer biçme ve anlaşmasında; değer biçme dökümanları, proje dökümanları ve bir dizi değer biçme mitinglerinden ve finans etme görüşmelerinden hazırlanır. Bazen proje programı, maliyeti, amaçları ve finanse edilmesinden sonra proje için gerekli başlama anlaşmasının şartları yerine getirilmiş olur.

Proje tamamlanmasında; proje yönetimi ve yönetim hattı kurulur ve değişik tamamlama işlemleri yapılır. Tamamlama yönünde proje işlemi izlenir, revizyonlar ve adaptasyonlar, beklenmeyen olaylar için yapılır ve sonuç olarak proje bitirmeye getirilir.

Proje tamamlandıktan sonra uygun bir zamanda yer alan proje değerlendirmede, proje amaçları tamamlanması ve proje yararlarına değer biçilir. Bu değerlendirme, proje genişlediğinde veya yeni bir proje olarak tanımlandığında, sonuçlanabilir ve benzer projelerin ilerde formüle edileceği metodların bir revizyonuna öncü olabilir. Projenin önceki dönemlerinde yürütülebilen diğer değerlendirme tipleri vardır. Örneğin sıkça, FAO yatırım merkezi formüle edilen projelerin Proje Tamamlama Raporu (PCR)'nu hazırlar. Genellikle proje tamamlanırken yürütülen PCR, proje tamamlanması sırasında ortaya çıkan ve proje dizayn edildiği zamanda farkedebilen problemleri tanımlamayı sağlar. Özellikle teknik yardım projeleri durumunda, birçok verici şirket, benimsenen değişiklikleri projelerin herhangi bir safhasında inceleyebilir.

4- Projelerin Formulasyonu

Tüm projeler bir proje fikriyle başlar. Ne kadar para ve diğer kaynağı harcayabileceği hakkında oldukça iyi bir fikri olan herhangi bir veya herhangi bir organizasyonun proje fikrine sahip olduğu söylenebilir. Bir proje fikri, ulusal sektör gelişme planlarında verici şirket programlama misyonlarının raporlarında, bireysel müteahhit veya çiftçi ya da özel bir kuruluşun gelişme stratejisinin bir kısmının fikrinde tanımlanabilir. Eğer, müteahhit veya bir anonim şirket bir proje fikri geliştirirse finansal kaynaklar, genellikle sonraki ön araştırmaları yürütmek için mevcuttur. Diğerleri, ilerde yürütmek için proje fikirlerinin geçerliliğini finans enstitülerine inandırmalıdır. Ancak birçok durumda su ürünleri projelerini planlamada tecrübe eksiktir.

Bir proje fikri, kapsamlı materyallerin araştırma ve analizlerinden ve önerilen proje alanında mevcut su ürünleri faaliyetlerine yakın bir bilgiyle geliştirilebilir. Örneğin, bir plantasyon şirketi, artık şeker kamışı yetiştirilmeyen bir nehrin yakınında kendi arazisine sahip olabilir, konuda bazı araştırmalardan sonra, su ürünleri için gelişmenin

fizibilitesini incelemeye karar verir. Alternatif olarak, projenin az bir geçmişi olabilir ve fikir kendisi, özel bir tür veya coğrafik bölgeyle ilişkili olmayabilir. Örneğin, bir şirket, deniz ürünleri, perakende satışında ihtiyacı olan su ürünlerinin yetiştirici tarafından kaliteli üretilip üretilmediğini öğrenebilir ama bu safhada, yatırımı en yararlı nasıl ve nerede yapması gerektiği bilgisi de olmalıdır.

Geçmişi ne olursa olsun, sonraki bir fikri taşımaya ve bir proje formüle edilmeye karar verilirse o zaman işlem, açıklanan proje siklusunun ilk üç safhası yani tanımlama, hazırlama ve değer biçme boyunca yer alan proje siklusu başlatılır.

Formulasyon işlemi tanımlamadan değer biçmeye, proje onaylanmasın veya kurulmasın, ilgili olabilen veya etkilenebilen tüm gruplar tarafından artan tanımlama derecesini kapsar. Bu işlem sırasında, birçok hedef ve eleştiriler alınır ve projenin hedefleri, bütçesi ve programı toplanabilir ve belki hatta proje kabul edilmeden önce yeniden ileri sürülür. Proje, eğer kurulduğu kriterleri yerine getirmiyorsa, safhaların herhangi birinde, doğrudan ertelenebilir. Sadece son safha ister tüm unsurlarının anlaşılmasıyla proje tamamlansın ya da ileri gitmesin, değer biçme son karara öncülük eder.

KAYNAK

Insull, D., and Nash, C.1990. Aquaculture Project Formulation FAO Fisheries Technical Paper 316'dan alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

SOYADI, ADI	AY (SAYI)	SAYFA	KONU
ARICI Kadir	112 (Nisan-Haziran)	14-27	Köylülerin Sosyal Güvenliğinde Yeri Olan Tarihi Sosyo-Kültürel Bir Kurum Olarak Köy Ahiliği
ATAR H. Hüseyin	114 (Ekim-Aralık)	55-62	Su Ürünleri Projeleri ve Formülasyonu
ATAYETER Coşkun YAMAN Zafer ACUNER Tamer	112 (Nisan-Haziran)	40-45	Hizmet Sektöründe Kalite
AYPEK Nevzat	111 (Ocak-Mart)	19-28	Küçük Tasarrufluların Gayrimenkul Yatırımlarında Kooperatiflerin Rolü ve Önemi
BABAGIRAY Zafer	114 (Ekim-Aralık)	29-40	GAP Alanında Toprak Mülkiyet Dağıtım ve Toprak Reformu
BAŞYAZI	111 (Ocak-Mart)	3-4	
BAŞYAZI	112 (Nisan-Haziran)	3-4	
BAŞYAZI	113 (Temmuz-Eylül)	3-4	
BAŞYAZI	114 (Ekim-Aralık)	4-5	
BÜLBÜL Mehmet TURAN Ahmet FIDAN Halil	113 (Temmuz-Eylül)	23-38	Tarım İşletmeleri İçin Alternatif Finansman: Leasing
ÇOŞKUNER Ayşe	111 (Ocak-Mart)	45-51	İşyerinizde Yalnız mısınız?
ÇÖRDÜK Muzaffer DEMİREL Ramazan	111 (Ocak-Mart)	52-65	Tavukçuluk, Kesimhane Artıkları, İşlenmesi, Yem Değeri ve Yemlerde Kullanma İmkanları
ER Celâl URANBEY Serkan	113 (Temmuz-Eylül)	5-22	Tarımsal Krediler ve Kullanılması

SOYADI, ADI	AY (SAYI)	SAYFA	KONU
FİGEN Esen	114 (Ekim-Aralık)	6-19	Ülkemizdeki Tüm Kooperatifleri Kapsayan Tek Bir Kooperatifler Yasası Çıkarılmalıdır.
GÜL Aykut ŞAHİN Kasım	111 (Ocak-Mart)	29-44	Yetiştirici Birlikleri ve Merkez Birliğinin Amacı Kuruluşu, Çalışma Alanı ve Organları
GÜRLER Zafer KIZILASLAN Nuray KIZILASLAN Halil	112 (Nisan-Haziran)	46-58	Tokat İli Merkez İlçede Kuru ve Sulu Şartlarda Buğday Üretiminin Fonksiyonel Analizi
KARABAŞ İbrahim	113 (Temmuz-Eylül)	51-64	Kooperatifler ve Yönetim Kurulları
ÖZÇELİK Ahmet	111 (Ocak-Mart)	5-18	Tüketim Kooperatifçiliği Açısından Sendika ve Kooperatifçiliğin Ortak Yönleri
ÖZÇELİK Ahmet	112 (Nisan-Haziran)	5-13	Su Ürünleri Üretimi ve Kooperatifçilik
SAYILI Murat	114 (Ekim-Aralık)	41-53	Ordu İli Fındık Üretiminde Belirsizlik Analizleri
ŞANLIER Nevin NAZİK M. Hamil OKTAR İlhan	112 (Nisan-Haziran)	28-39	Ailesinin Geliri Tarım Ürünleri Olan Üniversite Öğrencilerinin Besin Tüketimleri
TEMİZ Faruk Kayhan	114 (Ekim-Aralık)	21-27	Sanayi Devriminin Modern Kooperatifçiliğin Doğuşuna Etkisi
TURAN Ahmet	112 (Nisan-Haziran)	59-64	Tarıma Dayalı Sanayide Kooperatiflerin Yeri ve Önemi
ÜRETEN Sevinç	113 (Temmuz-Eylül)	39-50	Üretim Stratejisinin Bir Unsuru Odaklaşma

Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Organları YÖNETİM KURULU

- Başkan :** Kâmil ÖZDEMİR
Pankobirlik Genel Müdürü
- Başkan Yardımcısı :** M. Nedim YILMAZ
TİGEM - Daire Başkanı
- Muhasip Üye :** Sadettin BAŞARAN
Hedef A.Ş. Genel Müdürü
- Üye :** Kadir AKGÜL
T. Esnaf ve Sanatkarlar Kef. Koop. Mer. Bir. Gen. Müdürü
- Üye :** Prof. Dr. Celâl ER
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ
G.Üni. İİBF. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
- Üye :** Nurettin HAZAR
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye :** İ. Akın ŞEHİRLİOĞLU
Ziraat Yüksek Mühendisi (Beta Ziraat ve Tic. A.Ş. Antalya Satış Bürosu Teknik Elemanı)
- Üye :** İlhan YILDIRIM
Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü Uzman

DENETLEME KURULU

- Başkan :** Recep DÜZERDİK
BETA Ziraat ve Ticaret A.Ş. Genel Md. Yardımcısı
- Üye :** H. Turgut ÖZDENER
Emekli
- Üye :** Nail TAN
Kültür Bakanlığı Türk Halk Müziği Korosu Uzmanı

- Vakıf organlarının üyelerinin isimleri Soyadı sırasıyla yazılmıştır.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMUNUN YAYINLARI

KDV DAHİL FİYATI
(1996 Yılı için)

1-	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler)	80.000
2-	Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	40.000
3-	Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	80.000
4-	Az Gelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet (Yayın No. 36)	80.000
5-	Kooperatifçilik ve İlkokul (Yayın No. 38)	40.000
6-	Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	60.000
7-	Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	80.000
8-	Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 42)	50.000
9-	Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	80.000
10-	X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 44)	80.000
11-	Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	60.000
12-	The Co-operative Movement In Turkey And Its Exopted Development (Yayın No. 46)	60.000
13-	Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları (Yayın No. 47)	80.000
14-	Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	120.000
15-	Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Millî Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	120.000
16-	Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	80.000
17-	Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Grup Tanımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	80.000
18-	Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	40.000
19-	Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55)	80.000
20-	XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 57)	120.000
21-	XI. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 59)	120.000
22-	Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60)	120.000
23-	Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	80.000
24-	Marketin Functions On Foreign Trade In Turkey And In The United States Of America (Yayın No. 63)	120.000
25-	"Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri-Seminer-Tebliğleri (Yayın No. 64)	80.000
26-	"Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 65)	80.000
27-	"Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 66)	80.000
28-	XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 67)	120.000
29-	XII. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 68)	120.000
30-	Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler - Araştırma (Yayın No. 70)	120.000
31-	Anadolu Basınında Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	80.000
32-	Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanunu (Yayın No. 72)	100.000
33-	Türkiye'deki Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkânları - Araştırma (Yayın no. 73)	120.000
34-	Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yapısı ve İlke Ekonomisindeki Yeni Seminer Tebliğleri - (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı)	100.000
35-	Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 74)	80.000
36-	"Kooperatifler ve Özelleştirme" Seminer Tebliğleri (Yayın No. 75)	80.000
37-	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 76)	120.000
38-	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-İngilizce/Almanca Tebliğler (Yayın No. 77)	140.000
39-	Kooperatif Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukukî Sorumluluğu (Yayın No. 78) (1991 Yılı)	160.000
40-	1992 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 80)	180.000
41-	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğleri (Yayın No. 81)	180.000
42-	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce/Almanca Tebliğleri (Yayın No. 82)	180.000
43-	Millî Hakimiyetin İktisadî, Sosyal ve Kültürel Temelleri Sempozyumu Tebliğler (Yayın No. 83)	120.000
44-	1993 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 84)	400.000
45-	1994 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 85)	400.000

DERGİLER	KARINCA	KARDEŞ	KOOPERATİFÇİLİK	COOPERATION IN TÜRKİYE
Adet (TL)	100.000	Karınca'nın Eki	150.000	500.000
Adet \$	2	olup parasızdır.	3	6
Adet (DM)	3		3	10
Yıllık (TL)	1.000.000 (12 sayı ve Ka- rınca Kardeş)		500.000 (4 sayı)	1.000.000 (2 sayı)

Yayın İsteme Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Cad. No. 38/A
06420 Kızılay/Ankara

Tel : (312) 431 61 25 - 431 61 26

Faks : (312) 434 06 46

Yayın Bedelî yarırmak için Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şb. 304400/4-5 - ANKARA

Not: PTT ile kitap yayını isteyenlerin; PTT masrafı dahil yayını bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri gereklidir. (Beher kitap için PTT gideri: 10.000 TL.)

ISSN 1300-1469